

TÜRKİYE

Yaklaşık 74 milyon nüfusu olan Türkiye, çok partili parlamenter sistem ve sınırlı yetkilere sahip cumhurbaşkanı idaresindeki bir anayasal cumhuriyettir. 2007 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) Başbakan Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde mecliste sandalyelerin çoğunu kazanarak hükümeti kurdu. Sivil yetkililer genel olarak güvenlik güçleri üzerinde kontrolü etkili biçimde korumaktadır.

Ülkede insan haklarıyla ilgili sorun ve ihlallerin olduğu bildirilmiştir. Güvenlik güçleri hukuk dışı adam öldürme ile suçlanmış, ancak bu davalardaki tutuklama ve kovuşturmaların sayısı, olayların sayısı ile karşılaştırıldığında daha az olmuş ve nadiren mahkûmiyet kararı verilmiştir. Yıl içinde insan hakları örgütleri, güvenlik güçlerince uygulanan işkence, dayak ve taciz olayları olduğunu bildirmiştir. Hapishane koşullarında iyileşme kaydedilmiş, ancak aşırı kalabalık koğuşlar ve yetersiz personel eğitimi nedeniyle tam bir iyileşme sağlanamamıştır. Kolluk kuvvetleri yasalarca öngörülmesine rağmen, gözaltına alınan kişilerin derhal avukata ulaşmalarına zaman zaman imkân vermemiştir. Bazı gözlemcilerin seçilmiş hükümet ve devlet bürokratlarının zaman zaman yargının bağımsızlığını etkilediklerine inandıkları ifade edilmiştir. Hâkimlerle savcılar arasındaki fazla yakın ilişki adil yargılanma hakkını engellemeye devam etmiştir. Fazlasıyla uzun süren davalar sorun teşkil etmiştir. Hükümet, anayasal kısıtlamaları ve çeşitli yasaları kullanmak suretiyle ifade özgürlüğüne sınırlamalar getirmiştir. Yıl içinde basın özgürlüğü kotuye gitmiştir. İnternet özgürlüğüne de sınırlama getirilmiştir. Mahkemeler ve bağımsız bir kurul pek çok kez telekomünikasyon sağlayıcılarına bazı web sitelerine erişimi engellemeleri talimatı vermiştir. Namus cinayetleri ve tecavüz dâhil olmak üzere kadına uygulanan şiddet yaygın bir sorun olmaya devam etmiştir. Çocuk evlilikleri kanunlarla yasaklanmasına rağmen bu tür evlilikler yapılmaya devam edilmiştir.

Yıl içinde bazı olumlu gelişmeler de meydana gelmiştir. 11 Nisan'da siyasi partiler yasası seçim kampanyalarının Kürtçe dâhil olmak üzere Türkçe dışındaki dillerde de yapılmasına izin verilecek şekilde değiştirildi. Hükümet 25 Temmuz'da terörle mücadele yasasını, bu yasalar kapsamında çocukların kovuşturulmasının yasaklanmasını, yasa dışı gösteriler ve toplantılarda alınan cezaların hafifletmesini ve yasalar gereği daha önce hüküm giymiş çocukların serbest bırakılmasını sağlayacak şekilde değiştirdi, bunun neticesinde yüzlerce çocuk cezaevinden tahliye edildi. 12 Eylül'de anayasa reform paketi referandumdan geçti. Bu paket Anayasa Mahkemesi ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısını değiştiren, Yüksek Askeri Şura kararlarının sivil mahkemelerde temyize gitmesini sağlayan, kamu denetçiliği kurumu kuran ve kadınlar, çocuklar, gaziler, engelliler ve yaşlıların lehine pozitif ayrımcılık hakkı tanıyan maddeler içermektedir.

İNSAN HAKLARINA SAYGI

Bölüm 1 Aşağıdakilere Maruz Kalmayacak Biçimde Bireyin Kişiliğine Saygı:

a. Yaşama Hakkının Keyfi ve Hukuk Dışı İhlali

Hükümet ya da çalışanları siyasi amaçlarla adam öldürmeye karışmadı, ancak güvenlik güçleri yıl içinde bazı kişileri öldürdü.

Yerel bir sivil toplum örgütü (STÖ) olan İnsan Hakları Vakfı (TIHV) güvenlik güçlerinin gösteriler sırasında yedi kişinin ölümüne neden olduğunu bildirdi.

İddiaya göre 11 Mayıs'ta polis memuru Gültekin Şahin Muğla Üniversitesi'ndeki bir gösteri sırasında Serzan Kurt'u silahla vurdu. 17 Mayıs'ta polis memuru tutuklandı. Kurt

19 Mayıs'ta İzmir'deki bir hastanede aldığı kurşun yarası nedeniyle hayatını kaybetti. 10 Ağustos'ta bir Muğla mahkemesi davayı Eskişehir'deki bir mahkemeye sevk etti. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

28 Mayıs'ta Diyarbakır savcısı Aydın Erdem'in 2009'daki ölümüne ilişkin soruşturmayı Erdem'in terörist Kürdistan İşçi Partisi (PKK) tarafından öldürüldüğünün açıklanması üzerine kapattı.

2009 yılında ölen Sinan Aydın, Mahsun Karaoğlan ve Mustafa Dağ adlı göstericilerin davalarında yıl içinde herhangi bir gelişme kaydedilmedi.

Güvenlik güçlerinin kontrol noktalarında dur ihtarına uymayan sivillere ateş açarak öldürdüğüne dair haberler devam etti. TİHV yıl içinde özellikle dur ihtarına uymayan 29 kişinin öldürüldüğünü bildirdi, bu sayı geçen yıla oranla azalma gösterdi. Ancak jandarma yıl içinde kontrol noktalarında bu tür ölümlerin gerçekleşmediğini bildirdi.

7 Şubat'ta TİHV jandarmanın Şırnak'ta dur ihtarına uymayan bir minibüse ateş açarak Hecer Uslu'yu öldürdüğünü dile getirdi. Yıl sonunda herhangi bir soruşturma başlatılmamıştı.

İnsan hakları örgütleri hükümetin yasalarda hangi durumlarda öldürücü güç kullanılabileceği konusunda kesin tanımlar yapmamasının, orantısız güç kullanımı olaylarını arttırdığını belirtmeye devam ettiler. Ancak jandarma çeşitli yasa ve yönetmeliklerin orantılı güç kullanımı ve artışı tanımını belirttiğini ve güvenlik güçlerinin olaylara müdahale ederken bu kurallara uyduğunu bildirdi.

2008'de, Yahya Menekşe Şırnak'ın Cizre ilçesindeki bir gösteri sırasında polis panzeri altında kalarak hayatını kaybetti. Panzeri kullanan polis memuruna karşı ihmalkârlık gerekçesiyle açılan davanın ilk duruşması 29 Temmuz'da yapıldı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Yıl sonunda, 2008 yılındaki Nevruz kutlamaları sırasında Zeki Erinç'in polislin açtığı ateş sonucu hayatını kaybetmesine yönelik ceza davası hâlen açılmamıştı.

1 Haziran'da, bir Bakırköy mahkemesi iddialara göre gözaltındayken güvenlik güçleri ve daha sonra hapisane görevlileri tarafından dövülmesi sonucu 2008'de beyin kanamasından hayatını kaybeden Engin Ceber'in ölümüyle ilgili olarak 60 sanıktan 21'ini hapis cezasına çarptırdı. Görevlilerden dördü müebbet hapis cezası aldı.

İstanbul savcısının Mustafa Kürkçü'nün 2007 yılında Ümraniye cezaevinde ölmesi olayında şüpheli olan yedi polis memurunun soruşturmasını kapatma kararına ilişkin temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi. Savcı 26 Temmuz'da polis memurlarının beraat edilmesini talep etti. Soruşturma da yıl sonunda devam etmekteydi.

Yıl içinde terör örgütü PKK'ya karşı gerçekleştirilen mücadele sırasında yaşanan silahlı çatışmalarda 25 sivil hayatını kaybetti ve 50'si yaralandı, bunlar güvenlik güçlerinin (asker, jandarma ve Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM)) verdiği bilgilere dayanan yaklaşık rakamlar. Yaklaşık 108 güvenlik güçleri mensubu hayatını kaybetti, 244'ü yaralandı ve 149 terörist öldürüldü ve beşi yaralandı. Teröristlerle güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların büyük çoğunluğu güneydoğuda meydana geldi. Ölen ve yaralanan sivillerin sayısı 2009'a göre azalma gösterirken, ölen güvenlik güçlerinin sayısı arttı.

Jandarmaya göre yıl içinde kara mayınları 13 sivilin ölümüne ve 17 sivilin yaralanmasına neden oldu. Ancak TİHV, kara mayınları ile başıboş patlayıcıların yıl içinde beş sivilin ölümüne ve 31 sivilin yaralanmasına yol açtığını bildirdi.

Devlet, yıl boyunca çeşitli olaylarda Kuzey Irak'ın terör örgütü PKK kontrolündeki bölgelerine askeri uçaklarla saldırı düzenledi. Basında çıkan haberlere göre 18 Haziran'da Irak'a yapılan top ateşi nedeniyle bir sivil öldü ve ikisi yaralandı.

b. Kaybolma

Yıl içinde siyasi nedenlerle kaybolmalara dair hiçbir bildirim olmadı.

c. İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezalandırma

Anayasa ve kanunlar bu tür uygulamaları yasaklamakta, ancak bazı hükümet yetkililerinin bunlara başvurduğu bildirildi.

İnsan hakları örgütleri yıl boyunca gözaltı merkezleri ve cezaevlerinde gerçekleşen işkence ve taciz olaylarını bildirmeye devam etti. Örgütler, işkence ve tacizin büyük ölçüde gözaltı merkezlerinden çıkıp daha gayriresmî yerlere uzandığını, bunların belgelenmesinin ise çok daha güç olduğunu iddia ettiler. Uluslararası Af Örgütü (AI) 2010 yılına ait raporunda polis tarafından yapılan insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmanın büyük ölçüde yetersiz kaldığını ve polis memurlarına nadiren dava açıldığını belirtti. BM İşkenceye Karşı Komite (UNCAT) Kasım ayında yayınlanan raporunda "özellikle gayriresmî gözaltı yerlerinde olmak üzere şiddet kullanımıyla ilgili çok sayıda devam eden iddialarla ilgili çok büyük endişe duyduğunu" bildirdi.

TİHV, mahkemelerin yıl boyunca güvenlik güçleri tarafından yapıldığı iddia edilen birçok taciz ve işkence suçlamasını soruşturduğunu, ancak suçluların nadiren mahkûm edildiğini veya cezalandırıldığını bildirdi. Yetkililer taciz ile suçlanan görevlilerin davaları sürerken görevlerine devam etmesine genellikle izin verdiler. UNCAT Kasım ayında "yetkililerin işkence ve kötü muameleyle ilişkin etkili, hızlı ve bağımsız soruşturmalar yapmaması durumunun devam etmesi konusunda endişe duyduğunu" bildirdi.

Avrupa Komisyonu (AK) Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda, işkence veya taciz iddiasında bulunan kişilerin tutuklanmaya karşı direnmesi nedeniyle güvenlik güçlerinin bu kişilere sık sık karşı davalar açtığını ve mahkemelerde bu davalara öncelik verildiğini bildirdi. Bu uygulamanın kişilerin taciz şikâyetinde bulunması üzerinde caydırıcı bir etkisi olduğunu iddia eden yerel insan hakları örgütleri bu konuda hemfikirler.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (İHB) yıl içinde işkence de dâhil olmak üzere insan hakları ihlallerine ilişkin toplam 3475 başvuru aldı. İHB il ve ilçelerdeki insan hakları kurulları konusunda halkı bilgilendirerek başvuruların sayısını arttırmaya katkıda bulundu.

Yerel bir STÖ olan İnsan Hakları Derneği'ne (İHD) göre yılın ilk 11 ayı içinde 202 işkence bildirim oldu, bu sayı önceki yıla oranla büyük ölçüde azaldı. TİHV 319 yeni işkence iddiası aldı. Bazı insan hakları gözlemcileri gözaltına alınanların çoğunun missilemeden korktuğu ya da şikâyet etmenin faydasız olacağına inandığı için sadece küçük bir kısmının işkence ve taciz bildiriminde bulunduğunu iddia etti. Yıl sonunda işkenceyle ilgili davalara ilişkin EGM'den herhangi bir bilgi alınamamıştı.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) ve yerel insan hakları gözlemcileri 2008 yılında güvenlik görevlilerinin çoğunlukla, tekrar tekrar tokatlama, soğuğa maruz bırakma, soyma ve gözleri bağlama, yemek ve uykudan mahrum bırakma, gözaltındakileri ya da aile üyelerini tehdit etme, başa su damlatma, tecrit ve sözde infaz gibi fiziksel iz bırakmayan işkence ve taciz yöntemlerini kullandığını bildirdi. Mağdurlarla ilgilenen insan hakları savunucuları, avukat ve mağdurları muayene eden doktorlar, işkence ve taciz cezalarının ağırlaştırılması nedeniyle, bu olaylara karışan polislerin tespit edilmemek için bu uygulamaları genellikle polis gözaltı merkezlerinin dışında gerçekleştirdiğini belirttiler.

İnsan hakları savunucuları, sıradan suçlar nedeniyle tutuklananların hükümet aleyhine konuşmak gibi siyasi nedenlerle tutuklananlar kadar işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını, ancak gördükleri kötü muameleleri daha az bildirdiğini belirttiler. Bazı insan hakları grupları ve basında yer alan haberler, yetkililer bazı sanıkların suçlarını itiraf etmesi için işkenceye başvurduğunu, öte yandan bazılarının, orneğin travestilerin düzenli olarak polis tarafından "ahlak" gerekçesiyle kötü muameleye tabi tutulduğunu iddia etti.

5 Mart'ta polis memuru Gazi Özüak 2008 yılında bir hırsızlık olayının şüphelisi olan Zeki Şimşek'e işkence ettiği suçlamasından beraat etti. Yetkililer olayla ilgili video kayıtlarının söz konusu polis memurunun olaydan soumlu olmadığını gösterdiğine karar verdi.

2007 yılında solcu bir gazete olan *Yürüyüş*'ü sattığı sırada Ferhat Gerçek'e ateş edip felç bırakan yedi polis memuruna karşı açılan davaya 8 Mayıs ve 24 Aralık tarihlerinde Bakırköy ceza mahkemesinde devam edildi. Gerçek'in tutuklanmaya karşı çıkması dolayısıyla kendisine açılan dava da yıl sonunda devam etmekteydi. Gerçek bu suçtan 15 yıl dört aya kadar hapis cezası alabilir.

İnsan hakları örgütleri yıl içinde gardiyanların mahkûmları dövdüğü çeşitli olayları belgeledi. 5 Ocak'ta terör suçuyla bir Adana cezaevinde kalan 32 çocuğun anne ve babalarından oluşan bir grup, cezaevi görevlilerinin çocuklarını dövdüğünü ve yaralarına tuz bastığını iddia eden bir basın açıklaması yaptı.

TİHV, 21 Haziran'da Tekirdağ cezaevi görevlilerinin "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek" şeklinde slogan atan üç mahkûmu dövdüğünü bildirdi. Mahkûmlardan biri 24 Ağustos'ta cezaevi görevlilerine karşı suç duyurusunda bulundu. Yıl sonunda soruşturma başlatılmamıştı. Suç duyurusundan sonra söz konusu üç mahkûma bir aydan fazla hücre cezası verildiği iddia edildi.

Cezaevinde bulunan erkek kardeşini ziyaret ettiği sırada 20 gardiyanın kendisine zalimce muamele etmesi sonucu her iki bacağında da kırıklar olan Derya Bakır'ın 2008 yılında açılan davası ile ilgili yıl sonunda herhangi bir işlem başlatılmamıştı.

Muzaffer Akengin, Deniz Güzel ve Naif Bal adlı üç mahkûmu 2008 yılında döven Bolu cezaevi görevlileri hakkında yıl sonunda herhangi bir işlem başlatılmamıştı.

Cezaevi ve Gözaltı Merkezlerinin Durumu

Yıl içinde cezaevi koşullarının genel olarak gelişme göstermesine rağmen cezaevlerindeki hizmetler yetersiz kaldı. Kaynak eksikliği ve aşırı kalabalık koşullar büyük bir sorun teşkil etti.

TİHV 10 Ekim'e kadar cezaevlerinde 323 mahkûmun ve gözaltında beş kişinin öldüğünü bildirdi. EGM'ye göre yıl içinde iki mahkûm ihtihar etti. Genelkurmay Başkanlığı yıl

içinde gözaltındakiler ya da askeri cezaevlerindeki mahkûmlar arasında ölen olmadığını bildirdi.

27 Ekim'de Adalet Bakanlığı ülkede 114.220 kişilik kapasiteye sahip toplam 121.102 kişinin bulunduğu 371 cezaevi olduğunu bildirdi. Bunlardan 56.988 tutuklu duruşma için beklemekteydi. Genelkurmay Başkanlığı 5300 kişilik kapasiteye sahip toplam 767 kişinin bulunduğu 25 askeri cezaevi olduğunu bildirdi. Bunlardan 556'sı duruşmaları süren tutuklulardı.

Türk Tabipleri Birliği cezaevlerindeki doktor sayısının yetersiz olduğunu, psikologların ise sadece bazı büyük cezaevlerinde bulunduğunu bildirdi. Bazı mahkûmlar ciddi hastalıklar için uygun tıbbi tedavi görme isteklerinin reddedildiğini iddia etti. TİHV yıl içinde 355 tutuklu veya hükümlünün uygun sağlık hizmetlerine erişme isteğinin reddedildiğini bildirdi.

Güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındıktan sonra sığınma başvurusunda bulunan yabancılar, EGM Yabancılar Dairesi yönetimindeki "yabancılar için misafirhanelerde" kalıyordu. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (UNHCR) göre misafirhanelerde kalan mülteciler buraların çok kalabalık olduğunu, kendilerine yeterli gıda ve tıbbi tedavi sağlanmadığını bildirdi.

Gözaltındakiler ve hükümlüler genellikle bir arada bulunuyordu. Şiddet içermeyen, ifadeye ilişkin suçlardan hükümlü mahkûmlar kimi zaman yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutuldu.

Çocuklar genellikle yetişkinlerden ayrı koşullarda tutuldu. Hükümet 25 Temmuz'da terörle mücadele yasasını, kanunlar kapsamında çocukların kovuşturulmasının yasaklanmasını, yasa dışı gösteriler ve toplantılarda alınan cezaların hafifletilmesini ve yasalar gereği daha önce yargılanmış ve hüküm giymiş çocukların serbest bırakılmasını sağlayacak şekilde değiştirdi. Bu değişiklikler yıl içinde 200'den fazla çocuğun ve çocukken hüküm giymiş kişilerin tahliye edilmesini sağladı. Yıl sonunda Adalet Bakanlığı ülkede cezaevinde bulunan çocuk sayısı ile ilgili bir açıklama yapmamıştı.

Mahkûmlar ve gözaltındakiler ziyaretçilerini makul ölçüde görebildi ve bu kişilerin ibadet etmesine izin verildi. Yetkililer mahkûmların ve gözaltındakilerin ayda bir kez hâkim karşısına çıkmasına izin verdi. Yetkililer zaman zaman insanlık dışı koşullara ilişkin güvenilir iddiaları soruşturdu, ancak genellikle bu tür soruşturmaların sonuçlarını kamunun öğrenebileceği şekilde belgelemedi.

Şubat ayının sonlarında ve Mart ayında, Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'na (İHİK) ilk kez askeri cezaevlerini ziyaret etme ve inceleme izni verildi. İHİK yıl içinde bu cezaevlerindeki koşulları yeterli bulduğuna dair iki rapor hazırladı. Hükümet bazı uluslararası organizasyonların temsilcilerinin cezaevlerini ziyaret etmesine izin verdi. Yerel insan hakları örgütleri ve savunucuları, yıl içinde cezaevlerini ziyaret etmelerine izin verilmediğini ve hükümet yetkilileri ve özel şahıslardan oluşan cezaevi denetleme kurullarının yetersiz olduğunu bildirdi.

CPT (Avrupa Konseyi İskenceyi Önleme Komitesi) 26 - 27 Ocak tarihlerinde PKK lideri Abdullah Öcalan'ı İmralı cezaevinde ziyaret etti. 9 Temmuz'da yayınlanan raporunda Öcalan için cezaevi koşullarının 2007 yılına göre iyileştiğini bildirdi. Ayrıca Öcalan'ın avukatlarının ve ailesinin cezaevine girişinin kolaylaştığını da belirtti.

d. Keyfi Tutuklama ve Gözaltı

Yasalar keyfi tutuklama ve gözaltına almayı yasaklamakta, ancak hükümet zaman zaman bu yasaklara uymadı.

Polisin ve Güvenlik Araçlarının Rolü

İçişleri Bakanlığı'na bağlı EMG kentsel güvenlikten sorumlu. İçişleri Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetler'in müşterek kontrolündeki paramiliter bir güç olan jandarma, kırsal alanların güvenliğini sağlamaktan sorumlu. Jandarma aynı zamanda kaçakçılığın yaygın olduğu belirli sınır bölgelerinden de sorumlu, ancak sınırların kontrolünün genel sorumluluğu orduya ait. Kasım ayında Avrupa Komisyonu, hükümetin askeri faaliyetlerin sivil yetkililerin izni olmadan yapılmasını sağlayan, Güvenlik, Kamu Düzeni ve Yardım Birimleri'ne ilişkin gizli protokolü (genellikle EMASYA olarak bilinir) iptal ettiğini bildirdi.

Köy korucuları olarak bilinen ve güneydoğuda yoğunlaşan bir sivil savunma gücü, diğer güvenlik güçlerinden daha az profesyonel ve disiplinli. Köy korucuları önceki yıllarda sık sık uyuşturucu kaçakçılığı, yolsuzluk, hırsızlık, tecavüz ve diğer suçlarla suçlandı. cezasizlik ciddi bir sorun olarak kalmaya devam etti. Hükümet 2009'da 47.854 olan köy korucularının sayısını yıl içinde 45.877'ye düşürdü.

26 Nisan'da bir Çorum mahkemesi köy korucusu olarak görev yapan ve iddialara göre Mayıs 2009'da Mardin'de bir düğünde 44 kişiyi öldürmek için devlete ait silahları kullanan altı kişiyi suçlu buldu. Ayrı ayrı 44 müebbet hapis cezasına çarptırıldılar. Diğer üç kişi daha az ceza aldı. Söz konusu hükümlerin temyizi yıl sonunda devam etmekteydi.

EGM ve jandarma insan hakları ve terörle mücadele gibi birçok alanda uzmanlık eğitimi aldı. Binlerce güvenlik personeli yıl içinde devam eden eğitimlerinin bir parçası olarak insan hakları eğitimi aldı. Hükümet, ordunun subay ve astsubayların eğitiminde insan hakları kavramı üzerinde özellikle durduğunu belirtti. Subay, astsubay ve jandarma mensuplarına toplam 32 saatlik insan hakları eğitimi verildi.

Jandarma yıl içinde aşırı güç kullandığı gerekçesiyle üç personel hakkında soruşturma başlatıldığını bildirdi. Soruşturmalar yıl sonunda devam etmekteydi. Yıl içinde çeşitli nedenlerle toplam 68 jandarmanın görevine son verildi.

EGM Kasım ayı itibarıyla aşırı güç kullanımı ve kötü muamele nedeniyle EGM mensupları aleyhinde 71 adli veya idari soruşturma açıldığını bildirdi. Bir soruşturma kınama ve beşi terfilerin kısa süreli olarak iptal edilmesi ile sonuçlandı. 32 olayın soruşturması "cezaya gerek olmadığı" gerekçesiyle kapandı. 33 olaya ilişkin soruşturmalar yıl sonunda devam etmekteydi.

Tutuklama ve Gözaltı

Şüpheli suçüstü yakalanmadığı takdirde, tutuklanması için savcının talebi olması gerekmekte. Bir şüpheli hâkim karşısına çıkana kadar, ulaşım süresi hariç 24 saat gözaltında tutulabilmekte, bu süre savcılığın isteğiyle 48 saate çıkarılabilmekte. Şüphelilere 24 saat içinde ne ile suçlandıklarının söylenmesi gerekmekte. Yasaya göre bir şüpheli keyfi veya gizli olarak tutulamaz. Mahkemede işleyen bir kefalet sistemi bulunmakta. Hâkim, kefalet gibi uygun bir güvencenin alınması üzerine şüpheliyi serbest bırakabilir ya da şüphelinin yargılanmaktan kaçabileceğine veya delilleri yok edebileceğine karar verirse tutuklama kararı çıkarabilir. Yasalar, gözaltına alınan kişilere derhal avukata erişim hakkı ve bir avukatla herhangi bir zamanda buluşma ve görüşme hakkını vermekte. Yasalar ceza davalarında sanığın avukat talep etmesi halinde hükümetin dava vekili tutamayan sanıklara bir avukat tayin etmesini öngörmekte. Olası cezanın beş yıldan fazla veya sanığın çocuk ya da engelli olduğu durumlarda savunma tarafı talep etmese bile savunma avukatı tayin edilir. Gözaltındakilerin aileleriyle

görüşmelerine genellikle hemen izin verildi. Ancak insan hakları örgütleri ailelere bir yakınlarının gözaltına alıp alınmadığını öğrenmelerinde yardımcı olamadıklarını, zira hükümetin kendilerine veya ailelere bu tür bilgileri vermediğini belirtti.

Avukatlar ve insan hakları gözlemcileri bu yasaların özellikle avukatla görüşme konusunda düzensiz olarak uygulandığını bildirdi. Çeşitli yerel barolara göre sanıkların avukata ulaşma olanağı ülke çapında büyük ölçüde değişiklik göstermeye devam etti. Kırsal alanlarda, özellikle güneydoğuda, sanıkların hemen bir avukata ulaşamadığına dair çok sayıda bildirim oldu.

İnsan hakları gözlemcileri, sanığın avukat ücretini karşılayamadığı pek çok davada kendisine avukat tayin edildiğini bildirdi. Ancak terörle ilgili davalarda şüpheli güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınıp sorgulanana kadar genellikle kendisine avukat verilmediğini belirtti. İHD, polisin gözaltındayken avukat talep eden kişilere, gözaltı sırasında bir avukatla görüştükleri takdirde mahkemenin suçlu olduklarını varsayacağı gibi şeyler söyleyerek gözdağı verdiğini iddia etti. Hükümetin bu tür işler için ödenmesi gereken ücretleri ödemeyi geciktirmesi nedeniyle il baroları avukat sağlama konusunda zorluklar yaşamaya devam etti.

Yasa çerçevesinde, polis ve jandarma herhangi bir neden söylemeden vatandaşları kimliklerini göstermeye zorlayabilmekte.

Yıl içinde polis göstericileri zaman zaman birkaç saatliğine gözaltına aldı. Polis pek çok olayda Kürt Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) 1000'den fazla üyesini gözaltına aldı. Polis insan hakları örgütleri üyeleri, basın mensupları ve insan hakları gözlemcilerini gözaltına almaya ve taciz etmeye devam etti. Polis "yasa dışı bir örgüte üye oldukları" şüphesiyle ve "terörist propaganda yaptıkları" gerekçesiyle kişileri gözaltına almaya devam etti.

Aralarında seçimle göreve gelmiş belediye başkanları, siyasi parti görevlileri ve insan hakları savunucularının da bulunduğu 151 sanığa karşı açılan davanın ilk duruşması 10 Ekim'de Diyarbakır'da yapıldı. Sanıklar 7578 sayfalık bir iddianamede devletin bütünlüğünü bozma, terör örgütü PKK'nın siyasi kanadı olan Kürdistan Topluluklar Birliği'nin (KCK) üyesi ve/veya yöneticisi olma, teröristlere yardım ve yataklık yapma ve diğer suçlarla suçlandı. İnsan Hakları İzleme Örgütü davanın kişilerin siyasi faaliyetlere katılma hakkına ilişkin endişeleri dile getirdi. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Duruşma öncesi uzun gözaltı süreleri genel olarak bir sorun teşkil etti. Yasalar şüphelileri gözaltında tutma veya davanın tamamlanması ile ilgili bir süre sınırı öngörmemekte. Hâkimler bazı şüpheliler için duruşma olmaksızın, fakat her ay hâkim huzuruna çıkma hakkını saklı tutmak suretiyle, uzun süre ve hatta süresiz olarak gözaltında tutulmayı hükmetti. Adalet Bakanı tutuklanma ile davanın tamamlanması arasındaki ortalama sürenin 580 gün olduğunu bildirdi. Kasım ayında AK, tutukluların yarısına yakınının ya davalarını ya da davalarıyla ilgili son kararı beklediğini belirtti. Tutuklu çocukların yüzde 88'i davalarını beklemekteydi.

Yıl boyunca İstanbul savcıları "Ergenekon" olarak adlandırılan şebekenin üyesi olarak asayiş bozmak ve seçilmiş hükümeti devirmeyi planlamak gerekçesiyle ordu, iş dünyası ve basından önemli kişileri tutuklayıp haklarında iddianame hazırlamaya devam etti. Yıl sonunda 250'den fazla kişi hakkında dava acilmisti. Muhalefet kanadından bazı siyasetçiler, basın mensupları, insan hakları grupları ve hükümeti eleştirenler suçlamaların büyük kısmının siyasi nedenlere dayandığını düşündü. Aralarında insan hakları grupları ve hükümeti destekleyen bazı kişilerin de bulunduğu diğerleri ise

tutuklamaların ülkedeki gazetecilerle insan hakları savunucuları üzerindeki baskıyı azalttığını iddia etti. Yıl içinde onlarca davalı ülkede yaygın bir uygulama olarak uzun süre gözaltında tutulurken, bazıları tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı.

"Balyoz" darbe planı iddianamesinde şüpheli olan 195 kişinin davasının ilk duruşması 16 Aralık'ta yapıldı. Aralarında muvazzaf generaller ve sivillerin de bulunduğu sanıklar, hükümet önlemlerinin işlemlerine engel olmak ve hükümeti düşürmekle suçlandı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi. Pek çok gözlemci Ergenekon davası gibi bu davanın da siyasi nedenlere dayandığını düşünürken, diğerleri hükümeti düşürmeye çalışanların yargılanması olarak gördü.

e. Kamuya Açık Adil Bir Mahkemede Yargılanma Hakkının Reddi

Yasalar bağımsız yargıyı öngörmekte, ancak yargı zaman zaman dışarıdan müdahaleye maruz kaldı. Yasalar, hükümetin yargı gücünün uygulanması konusunda talimatlar ya da tavsiyeler vermesini yasaklamakta. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan raporunda silahlı kuvvetler bünyesindeki üst düzey görevlilerin özellikle adli meseleler konusunda beyanlarda bulunmaya devam ettiğini belirtti.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) ülkenin mahkemeleri için hâkim ve savcı seçmekten ve mahkemeleri denetlemekten sorumlu. Anayasa, memuriyet hayatı boyunca kıdeme dayalı iş güvencesi vermekle birlikte, HSYK hâkimlerin ve savcılarının meslek hayatını atama, nakil, terfi ve kınama gibi mekanizmalarla kontrol etmekte. 12 Eylül anayasal değişiklikleri HSYK'nın asıl üye sayısını yediden 22'ye çıkardı. Değişiklikler ayrıca 10 üyenin doğrudan ülkedeki yaklaşık 12.000 hâkim ve savcı tarafından seçilmesini ve diğer 10 üyenin de cumhurbaşkanı, Yargıtay, Danıştay ve Adalet Akademisi tarafından tayin edilmesini öngörmekte. Geriye kalan iki üye Adalet Bakanı ve Adalet Bakanlığı Müsteşarı'dır. Değişikliği destekleyenler bu gelişmeyi bağımsız yargı için atılmış bir adım olarak gördü. Ancak değişikliğe karşı çıkanlar, hükümetin belirli adayların HSYK'ya seçilmesini sağlamak için hâkim ve savcılarını etkileyeceğini ve cumhurbaşkanının muhtemelen hükümet yanlısı adayları seçeceğini savundu. Adalet Bakanı HSYK'ya başkanlık etmekte. Bakan geçen yıl HSYK'yı devam eden davalara müdahale etmeye çalışmakla suçlayarak en az bir kez HSYK'nın toplanmasını engelledi.

Cumhuriyet savcıları ile hâkimler arasındaki yakın ilişki, ceza davalarında uygunsuzluk ve adaletsizlik olduğu izlenimini uyandırdı. Savcılar ve hâkimler HSYK tarafından atanmadan önce birlikte öğrenim görmekte. Atandıktan sonra aynı yerde oturmakta, genellikle aynı ofisi paylaşmakta ve beş yıldan fazla aynı mahkeme salonunda görev yapmakta.

Bazı bölgesel barolara göre, hükümet, kamuda görevli avukatlar için yeterince kaynak tahsis etmedi. Bu barolar ayrıca, kamu avukatlarının savcılar kadar sıkı bir eğitim almadıklarını ve asgari uzmanlık seviyesine sahip olduklarını kanıtlamak için sınava girmelerinin gerekli olmadığını belirttiler.

12 Eylül'de kabul edilen anayasa değişiklikleri, kişilerin adli yardım almak için doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne başvurmasına izin vermekte. Eskiden sadece alt mahkemeler, cumhurbaşkanı ve parlamento üyeleri belirli koşullar altında Anayasa Mahkemesi'ne başvurabiliyordu.

21 Ocak'ta Anayasa Mahkemesi askeri personelin sivil mahkemelerde yargılanmasına izin veren yasa hükmünün anayasaya aykırı olduğunu belirtti. Ancak 12 Eylül anayasa değişiklikleri, askeri personelin işlediği suçun devlete, anayasal düzene veya anayasal

düzenin işleyişine karşı olması halinde sivil mahkemelerde yargılanmasına ilişkin bir hüküm içermekte. Değişiklikler Yüksek Askeri Şura'nın kararlarının sivil yargı tarafından incelenmesini sağlamakta. Değişiklikler ayrıca eski generaller dâhil olmak üzere 1980 darbesinde yer alan kişilerin yargılanmasını önleyen anayasa hükmünü de yürürlükten kaldırdı.

Uluslararası Af Örgütü'nün yıl içinde yayınlanan bir raporuna göre davalılar özellikle terörle mücadele yasalarının ihlali için olmak üzere, uzun süreli ve adil olmayan yargılanma sorunlarıyla karşılaştı. Raporda ayrıca terörle mücadele yasaları kapsamında verilen hükümlerin genellikle asılsız ya da güvenilir olmayan delillere dayandığı belirtildi.

Dava Süreçleri

Sanıklar için masumiyet karinesi geçerli. Reşit olmayanların sanık olduğu davalar haricindeki bütün davalar halka açık. İddianameler, dava özetleri, ara kararlar ve diğer yazışmalar dâhil olmak üzere dava dosyaları davanın tarafları dışındaki herkese kapalı. Bu durum resmi kanallar dışında davaların gidişatı ya da sonucu hakkında bilgi edinmeyi zorlaştırmakta. Jüri sistemi bulunmamakta; bütün davalarda bir hâkim ya da hâkim heyeti karar vermekte. Sanıkların duruşmada yer alma ve zamanında avukatlarına danışma hakkı bulunmakta. Sanıklar ya da avukatları soruşturma için tanıklara soru sorabilmekte ve belirli sınırlar içinde kendi lehlerine tanık ve delil sunabilmekte. Sanıklar ve avukatları davalarıyla ilgili devletin elindeki delillere erişebilmekte. Davalılar temyiz hakkına sahip, ancak temyiz mahkemelerinin sonuçlanması genellikle uzun yıllar sürmekte.

Uluslararası insan hakları örgütleri ve Avrupa Birliği (AB), mahkeme salonun yapısı ve yargılama usulleri kurallarının iddia makamına haksız avantaj sağladığını belirtti. Duruşma süresince savcı istediği tanığı çağırabilmekte, ancak savunma makamının tanık çağırması için hâkimden izin istemesi gerekmekte. Savunma avukatının soru sorup sormayacağına ya da nasıl konuşacağına hâkimler karar vermekte, ancak iddia makamının bütün sorularını aynen tekrarlamakta. Savcılar, mahkeme salonuna hâkimlerin girdiği kapıdan, savunma avukatları ise ayrı bir kapıdan girmekte. Savcılar yüksek bir kürsüde hâkimle aynı seviyede otururken, savunma avukatı zemin seviyesinde oturmakta.

Davalılar kimi zaman duruşmalarının başlaması için yıllarca beklemekte. Akabinde duruşmalar genellikle yıllarca sürmekte. Güvenlik görevlileri ifadelerini hemen vermedikleri ya da duruşmalara katılmadıkları için haklarında başlatılan davalar çoğu zaman gecikmekte.

2009'da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ülkede Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesince öngörülen adli işlemlerin uzunluğuna ilişkin 95 ihlal başvurusu aldığını bildirdi.

Yasalar işkence yoluyla elde edilen delillerin mahkemede kullanılmasını yasaklamakta. Ancak savcılar kimi zaman işkence iddialarını takip etmedi ve sanıkları söz konusu delilin göz önüne alınmasının yasalara aykırı olduğunu göstermek için ayrı bir dava açma durumunda bıraktı. İnsan hakları örgütleri bu gibi durumlarda çoğu zaman ilk davanın ikinci davadan önce sonuçlandığı için haksız mahkûmiyet kararı verildiğini iddia ettiler.

Siyasi Mahkûmlar ve Gözaltılar

İHD siyasi yelpazenin her kanadından birkaç bin siyasi mahkûm olduğunu, ancak hükümetin bu mahkûmları siyasi mahkûm olarak nitelendirmediğini ileri sürdü. Hükümet siyasi mahkûm oldukları iddia edilenlerin aslında terörist örgütlerinin üyesi olmakla ya da bunlara yardım etmekle suçlandığını öne sürdü.

Adalet Bakanlığı'na göre Ocak ayından Haziran ayına kadar 7217 şüpheli terörle ilgili suçlardan gözaltına alındı. Aynı dönem içinde 3333 şüpheliye karşı 1553 terör davası açıldı.

Uluslararası insani yardım örgütlerinin Adalet Bakanlığı'ndan izin alabildikleri takdirde siyasi suç işlediği iddia edilen mahkûmları görmesine izin verildi. Uygulamada ise bu örgütlere söz konusu izin nadiren verildi.

Bölgesel İnsan Hakları Mahkemesi Kararları

Anayasanın 90. maddesine göre "temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalar ile bir kanun maddesi çeliştiği zaman milletlerarası sözleşmeler kanun hükmündedir." Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin taraflarından biri. Bu hüküm nedeniyle ülke mahkemeleri AİHM'nin yargı yetkisine tabi. AİHM'nin kararları ülkenin yargı gücünü etkilemekte ve Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi'nin davalarla ilgili kararlarından üstün tutulmakta.

30 Kasım itibarıyla Türkiye ile ilgili AİHM'de devam eden 16.100 dava bulunmaktaydı. 22 Kasım itibarıyla AİHM'nin Türkiye'yi ilgilendiren 330 kararı bulunmaktaydı. AB'nin Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporuna göre ihlal iddialarıyla ilgili AİHM'ye çok sayıda başvuru yapılmaya devam edildi.

14 Eylül'de AİHM yüksek profilli bir davada Türkiye'nin Ermeni kökenli Türk gazeteci Hrant Dink'in hayatını ve ifade özgürlüğünü koruyamadığı kararını verdi. AİHM, hükümetin gazetecinin tehdit aldıktan sonra öldürülmesini engelleyemediği ve etkili bir soruşturma yapmadığı kararını verdi.

Hukuk Prosedürleri ve Çareler

Hukukla ilgili konularda bağımsız ve tarafsız bir yargı kurumu bulunmakta. Yasalar, bütün vatandaşlara insan hakları ihlal iddiaları dâhil olmak üzere fiziksel veya psikolojik olarak zarar gördükleri durumlarda tazminat davası açma hakkı tanımakta. 12 Eylül anayasa değişiklikleri, kişilerin bir davayı doğrudan Anayasa Mahkemesi'ne taşınmasına izin vermekte. Değişiklikler ayrıca bağımsız bir insan hakları komisyonu ve kamu denetçiliği kurumunun kurulmasını da öngörmekte. Yıl sonunda her iki kurum da kurulmamıştı.

f. Mahremiyet, Aile ve Ev Hayatı ile İletişime Keyfi Müdahale

12 Eylül anayasa değişiklikleri "özel hayatın mahremiyetini" korumakta. Değişiklikler kişilerin kişisel bilgi ve verilerinin korunmasını ve düzeltilmesini talep etme hakkına sahip olduğunu belirtmekte.

Yasalar, telefon görüşmelerinin mahkeme kararıyla dinlenmesine izin vermekte. Uyuşturucu kaçakçısı, organize suç üyesi ve terörist olduğu iddia edilen kişiler hakkında mahkeme kararı çıkarıldığında bu kişilerin telefonlarını sadece Türk Telekomünikasyon Başkanlığı dinleyebilmekte. Vatandaşlar ve yüksek mahkeme üyeleri ile siyasetçiler dâhil olmak üzere tanınmış kişiler telefonlarının mahkeme kararı olmaksızın yasa dışı şekilde dinlendiğine dair zaman zaman şikâyetinde bulundu.

Bölüm 2 Aşağıdakiler Dâhil Olmak Üzere Medeni Haklara Saygı:

a. İfade ve Basın Özgürlüğü

Yasalar kişilere ifade ve basın özgürlüğü tanımakta, ancak hükümet çok sayıda olayda bu özgürlükleri kısıtlamaya devam etti. AK Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda yasaların özellikle yeterli ifade özgürlüğü garanti etmediğini ve gazetecilere karşı açılan çok sayıda dava, basın üzerindeki kanunsuz siyasi baskı, yasal belirsizlikler ve web sitelerine sıkça getirilen yasaklar ile ilgili endişelerini belirtti.

Ceza yasasının 301. maddesi uyarınca Türkiye devletine hakaret suç teşkil etmekte. 301. maddeyle ilgili bir davanın açılması için Adalet Bakanı'nın izin vermesi gerekmekte. Başka bir yasal hüküm ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e hakareti yasaklamakta. Savcılar anayasa ve kanunlar çerçevesinde ideolojileri doğrultusunda soruşturmalar yapmaya devam etti. Terörle mücadele yasası ile basın ve seçimlere ilişkin yasalar gibi diğer kanunlar da ifade özgürlüğünü kısıtladı.

Adalet Bakanlığı yıl içinde 301. maddeye ilişkin 352 şikâyet alındığını, bunların 342'sinin reddedildiğini bildirdi. Bakanlık kalan 10 davanın açılmasına izin verdi.

Vatandaşlar çoğu zaman ceza davası veya soruşturma riski olmadan devleti ve hükümeti açıkça eleştiremedi ve hükümet bazı dini ve siyasi görüşlere ve Kürt milliyetçiliğine ya da kültürüne sempati duyan bireylerin ifade özgürlüğünü kısıtlamaya devam etti. Özellikle ordunun rolü, İslam, siyasi İslam, Kürtler, Aleviler ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan Türk-Ermeni çatışmasının tarihçesine ilişkin meseleler olmak üzere insan hakları ve hükümet politikaları hakkında kamusal alanda hararetli tartışmalar yaşanmaya devam etti. Bununla birlikte, başta ordu, Kürt sorunu veya Ermeni meselesini eleştirenler olmak üzere bu tür konularla ilgili yazan ya da konuşan kişiler soruşturma riskiyle önceki yıllara nazaran daha az karşı karşıya kaldı. Türkiye Yayıncılar Birliği (TYB), ülkenin AB adaylığıyla ilgili yasal reformlara rağmen, ifade özgürlüğü konusundaki ciddi kısıtlamaların devam ettiğini bildirdi.

Yıl içinde terörle mücadele yasaları kapsamında yetkililer yayımlar hakkında çok sayıda dava açmaya devam etti. TİHV yasaların ideolojik ve siyasi nedenlere bağlı kovuşturmanın yapılmasına olanak tanıyan suçları oldukça geniş biçimde tanımladığını bildirdi. Terörle mücadele yasaları kapsamında Kürt taraftarı günlük bir gazete olan *Özgür Gündem* hakkında açılmış en az 550 dava bulunmaktaydı. Bazı davalarda mahkûmiyet kararı verilmiş olmakla birlikte, davaların büyük çoğunluğu yıl sonunda devam etmekteydi.

Yıl boyunca polis ve yargı BDP üyeleri üzerinde uyguladığı baskıyı arttırdı. İnsan hakları savunucuları ve parti yetkilileri yıl sonunda BDP üyeleri hakkında 1700'ü aşkın davanın devam ettiğini öne sürdü. Üyelerin büyük kısmı hakkında Kürtçe konuşmak veya hükümeti eleştiren ya da PKK'yı veya PKK lideri Abdullah Öcalan'ı destekleyen demeçler vermek suçundan soruşturma ve kovuşturma başlatıldı. Birçoğu KCK ile ilişkisi oldukları iddiasıyla tutuklandı.

KCK üyesi olduğu iddia edilen 151 kişi hakkında açılan davanın Ekim ayında yapılan ilk duruşmasında şüpheliler kendilerini Türkçe yerine Kürtçe savunmak istedi. Mahkeme Kürtçe'yi "bilinmeyen dil" olarak nitelendirerek bu talebi reddetti.

Aralık ayında bir Diyarbakır mahkemesi Ekim 2009 tarihinde Irak'tan döndükten sonra teröre destek verdikleri gerekçesiyle 17 sanık hakkında açılan davada sanıkların kendilerini Kürtçe savunma talebini reddetti. Ancak Aralık ayında bir Şanlıurfa

mahkemesi sanıkların kendilerini Kürtçe savunmalarına izin verdi. Mahkemelerde Türkçe'den başka dillerin kullanılması kararlarına ilişkin bu tür tutarsızlıklar ülke çapında yaygın olarak görüldü.

Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı Osman Baydemir Kürtçe konuştuğu, terörist propaganda yaptığı ve teröre veya suça teşvik ettiği gerekçesiyle 100'den fazla kovuşturma ve soruşturmaya maruz kalmaya devam etti. Bu kovuşturmaların çoğu Baydemir'in kamusal etkinliklerde siyasi görüşlerini dile getirmesi ve Kürtçe konuşması nedeniyle başlatıldı. Yıl içinde Baydemir'e karşı açılan davaların en az 20'sinde beraat ve üçünde mahkûmiyet kararı verildi, ancak Baydemir belediye başkanlığı görevine devam etti. Birçok dava ve temyiz yıl sonunda devam etmekteydi. Söz gelimi, Aralık ayında Başbakan Erdoğan, Belediye Başkanı Baydemir aleyhinde polisin KCK şüphelilerine karşı düzenlediği operasyonları protesto etmek için Aralık 2009 tarihinde yaptığı konuşması nedeniyle manevi tazminat davası açtı. Baydemir konuşmasında küfür etti. Yıl sonunda davayla ilgili herhangi bir gelişme bulunmamaktaydı.

Şubat ayında BDP parlamento üyesi Emine Ayna kendisine "yaratık" dediği gerekçesiyle Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç'a karşı dava açtı. Ayna 10.000 TL (6666 ABD doları) tazminat istedi. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

21 Mayıs'ta bir Diyarbakır mahkemesi, Ağustos 2009 tarihinde PKK'nın ilk saldırısının 25. yıl dönümünde Eruh'ta düzenlenen bir festival sırasında yaptığı konuşmada "PKK lehine propaganda yaptığı" ve "yasa dışı bir örgüt lehine hareket ettiği" gerekçesiyle türkücü Ferhat Tunç hakkında suç duyurusunda bulundu. Türkücü 15 yıla kadar hapis cezasıyla karşı karşıya kaldı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Yıl içinde savcı hükümetin ülkedeki Kürt vatandaşların bazı endişelerine değinen Kürt Açılımı girişimiyle ilgili Ağustos 2009 tarihinde yapılan bir çalıştayda 301. maddenin ihlaline ilişkin şüpheler dolayısıyla Polis Akademisi hakkında başlatılan soruşturmayı kapattı.

Hükümet, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) sahibi ve idarecisi. Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Kasım ayı itibarıyla ülkede resmi olarak kayıtlı 210 yerel, 15 bölgesel ve 25 ulusal televizyon kanalı ile 944 yerel, 99 bölgesel ve 35 ulusal radyo istasyonu bulunduğunu bildirdi. Ayrıca, 77 televizyon kanalı kablolu ağ üzerinden yayın yapmakta. RTÜK yedi televizyon ve iki radyo kurumuna uydu lisansı ile gerekli yayın izinlerini verdi. Diğer televizyon ve radyo kanalları resmi bir izin olmaksızın yayın yapmakta. Uydu çanaklarının ve kablolu televizyonun yaygın kullanımı, Kürtçe yayın yapan özel kanallar da dâhil olmak üzere yabancı yayınların izlenmesini mümkün kılmakta. Birçok basın kuruluşunun sahibi bu sektör dışındaki çeşitli alanlarda faaliyet gösteren büyük holdingler. Basın kuruluşlarının sahipliğinin belirli ellerde toplanması yayınların içeriğini etkiledi ve tartışmaların kapsamını daralttı. Gözlemciler bazı medya şirketlerinin basını hükümet politikaları için veya onlara karşı baskı yapma aracı olarak kullandığını belirtti.

RTÜK radyo ve televizyon kanallarının yıl içinde Türkçe dışında Arapça, Boşnakça, Çerkezce ve Kürtçe (Kurmancı ve Zaza lehçelerinde) dillerinde yayın yapmasına izin verildiğini bildirdi.

Ülkede özel sektöre ait aktif bir yazılı basın bulunmakta. Çeşitli siyasi görüşleri kapsayan yüzlerce özel gazete Kürtçe, Ermenice, Arapça, İngilizce ve Farsça dâhil olmak üzere çeşitli dillerde yayın yapmakta. Ancak yetkililer, özellikle güneydoğuda, Kürt taraftarı veya sol içerikli yayınlara el koyarak ya da ilgili basın organlarını geçici olarak

kapatarak basına sürekli sansür uyguladı. EGM'ye göre yıl içinde 21 adet gazete, 32 adet dergi ve 10 adet kitaba el koyuldu.

Savcılar basın özgürlüğünü kısıtlayan çeşitli yasaları kullanarak çok sayıda davayı mahkemeye taşımak suretiyle yazar, gazeteci ve siyasetçileri taciz etti. Ancak bu davaların çoğu düştü. Yetkililer zaman zaman ifadeyle ilgili yasaların ihlal edildiği gerekçesiyle gazete binalarına baskınlar düzenledi, geçici olarak yayını durdurdu, para cezaları verdi ya da gazetelere el koydu. Hükümetin kısıtlamalarına rağmen, basın hükümet liderlerini ve politikalarını her gün eleştirdi ve çoğu zaman hükümete karşı muhalif bir tutum takındı. 20 Ekim'de Sınır Tanımayan Gazeteciler, "gazetecileri hedef alan dava, hapis cezası ve mahkemelerin sayılarında çığgın bir artış olduğunu" belirtti. Tutuklu Gazetecilerle Dayanışma Platformu yıl sonunda 43 gazetecinin hapiste olduğunu, bunlardan 10'unun genel yayın yönetmeni olduğunu bildirdi. Bu gazetecilerin çoğu terörle mücadele yasaları kapsamında tutuklandı.

26 Şubat'ta Başbakan Erdoğan, birçok gözlemcinin basın kuruluşu sahiplerinin Erdoğan'ın olumsuz açıklamalarıyla ekonomiye zarar vermekle suçladığı köşe yazarlarını kovması gerektiğini ima ettiğini düşünmesine neden olacak ifadelerde bulundu. Bu ifadeler birçok kişi tarafından basının hükümetin faaliyetlerini eleştirmesini sansürleme girişimi olarak görüldü. Gözlemciler, hükümet yetkilileri ve devlet bürokratlarının yıl boyunca basının bağımsızlığını etkilediklerine inandıkları başka ifadelerde bulunduğunu da bildirdi.

Basın yıl sonuna kadar Ergenekon duruşması kapsamında gazetecilere karşı 5000'den fazla davanın açıldığını bildirdi. Bu davalarda 20'den fazla gazeteci mahkûm edildi. Diğer davalar yıl sonunda devam etmekteydi.

2 Aralık'ta ülkenin en büyük idari mahkemesi Doğan Medya Grubu'na 2009 yılında çok büyük bir miktarda vergi cezası kesti. Bazı gözlemciler, medya grubunun editörlerinin hükümeti ve başbakanı eleştirdiğini düşünerek grubu cezalandırmak için bu büyük vergi cezasını kullandığını düşündü. Bu cezanın gazeteciler üzerinde yıl içinde devam eden endişe uyandırıcı bir etki yarattığını ve hükümetin bu cezayı muhalefeti susturmak için kullandığını bildirdi. Para cezası kesilmesine rağmen cezanın geçerliliğiyle ilgili bir dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Ulusal yayınların yaptıkları haberler nedeniyle hükümet yetkililerine erişimi engellendi. Günlük bir gazete olan *Evrinsel*'de çalışan gazetecilerden Sultan Özer ve diğer en az beş gazeteci yıl boyunca Başbakanlığa girmek için akreditasyon alamadı. Bu gazetecilere 2009 yılında da akreditasyon verilmemişti. Genelkurmay Başkanlığı kendisine karşıt olan görüşleri desteklediğini düşündüğü yayın organlarının temsilcilerini basın brifinglerine kabul etmedi.

İdeolojileri doğrultusunda hareket eden avukat ve savcılar yıl içinde yazarlar ve yayıncılar hakkında şikâyette bulundu. Onlarca yazar ve yayıncının davaları yıl sonunda devam etmekteydi.

11 Ocak'ta Yargıtay, 2008'de yapılan "Ermeniler'den özür diliyorum" adlı kampanyanın suç teşkil etmediğine karar verdi ve kampanyayı düzenleyenlere karşı açılan davayı düşürdü.

18 Şubat'ta bir İstanbul mahkemesi 2004 yılında *Özgür Gündem* adlı günlük gazetede yer alan haberlerde Öcalan'ın avukatlarına söylediklerini ilettikleri gerekçesiyle avukat

İrfan Dünder ve Fırat Aydınkaya'yı 10 ay hapis cezasına çarptırdı. "Bir terör örgütü lehine propaganda yapmak" suçundan mahkûm edildiler.

Nisan ayında bir mahkeme *Star* gazetesinden Şamil Tayyar'ı sözde Ergenekon örgütünün devam eden duruşmasıyla ilgili yazdığı haberler için 15 ay hapis cezasına çarptırdı. Tayyar kişisel mahremiyeti ihlal ettiği, yargının bağımsızlığını etkilediği ve ön soruşturmaların gizliliğini ihlal ettiği gerekçesiyle mahkûm edildi.

13 Mayıs'ta yerel bir mahkeme *Azadiya Welat* adlı Kürtçe gazetenin eski genel yayın yönetmeni Vedat Kurşun'u bir terör örgütünün üyesi olduğu ve 2007 ve 2008 yıllarında yazdığı 102 makalede terörle mücadele yasalarını ihlal ettiği gerekçesiyle hapis cezasına çarptırdı. Kurşun 166 yıl hapse mahkûm edildi. Kurşun Aralık ayındaki başka bir davada aynı gazetede yayınlanan yazıları nedeniyle 138 yıl daha hapis cezası aldı. Her iki dava da yıl sonunda temyizdeydi.

4 Haziran'da bir İstanbul mahkemesi *Express* dergisinin yazarı İrfan Aktan ve yazı işleri müdürü Merve Erol'u, Aktan'ın Kürt sorunuyla ilgili 2009 yılında yazdığı bir yazıda terörist propaganda yaptığı gerekçesiyle terörle mücadele yasası kapsamında suçlu buldu. Aktan bir yıl üç ay hapis ve Erol 16.600 TL (11.066 ABD doları) para cezasına çarptırıldı.

Suçlayıcı veya "tehlikeli" olduğu ya da "bir terör örgütünün propagandasını yaptığı" düşünülen kitapları yayınladığı gerekçesiyle yayıncı Ragıp Zarakolu hakkında açılan çeşitli davalar yıl sonunda devam etmekteydi.

10 Haziran'da bir İstanbul mahkemesi *Ölümden Zor Kararlar* adlı kitabında "bir terör örgütünün propagandasını yaptığı" gerekçesiyle N. Mehmet Güler'i bir yıl üç ay hapis cezasına çarptırdı. Yayıncı Zarakolu aynı davadan beraat etti. 30 Eylül'de Kürt meselesiyle ilgili başka bir kitabı yayınladığı için Zarakolu'na ayrı bir açıldı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

26 Ekim'de, 2007'de tanınmış insan hakları savunucusu Hrant Dink'i öldürmekle suçlanan Ogün Samast'ın duruşması çocukların terörle mücadele yasaları kapsamında yargılanmasını yasaklayan değişiklikler nedeniyle İstanbul Çocuk Mahkemesi'ne sevk edildi. Samast cinayeti işlediğinde 17 yaşındaydı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Bir Ankara mahkemesi 301. maddeyi ihlal ettiği iddia edilen yayıncı ve yazar Temel Demirer'e karşı açılan davayı 27 Ekim ve 30 Aralık tarihlerinde görmeye devam etti. Demirer, Dink'in 2007 yılında öldürülmesinden sonra, "Hrant Dink Ermeni olduğu için değil soykırımı tanıdığı için öldürüldü" açıklaması nedeniyle dava edildi. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

4 Haziran'da bir İstanbul mahkemesi yayımlanmış olduğu *Dink Cinayeti ve İstihbarat Yalanları* adlı kitapta "gizli bilgiyi ifşa etmek" ve "hükümet yetkililerini aşağılamak" suçuyla yargılanan Nedim Şener hakkında beraat kararı verdi.

Yayınevlerinin, kitaplar ve süreli yayınlar basıldığında bunları savcılara göndermeleri gerekmekte. TYB, yayıncıların yargıyla uğraşmamak için çoğu zaman tartışmaya yol açacak içerikli çalışmalardan kaçındığını bildirdi. TYB ayrıca önceki yıla nazaran daha az kitabın yasaklanmasına ve toplatılmasına rağmen, yasak ve toplatılmaların sorun yaratmaya devam ettiğini bildirdi. Yıl içinde bazı yayınlar mahkemenin kesin kararı olmaksızın toplatıldı. Yazarlar ve yayıncılar aşağılama, iftira, müstehcenlik, bölücülük, terör, devleti yıkmaya çalışma, irtica ve dini değerlere hakaret gerekçeleriyle kovuşturılmaya maruz kalmaya devam etti. TYB yıl boyunca yetkililerin onlarca yayın ve

yayıncı hakkında soruşturma başlattığını ya da dava açtığını bildirdi. Uluslararası Yayıncılar Birliği yıl sonunda ülkede edebiyat dünyasından 70 kişi hakkında davaların olduğunu belirtti.

21 Mayıs'ta RTÜK Diyarbakır'da özel bir TV kanalının adını AMED-TV olarak değiştirme başvurusunu onayladı. "Amed" Diyarbakır'ın Kürtçe'deki adıdır. AMED-TV, 23 Mayıs'ta Kürtçe'nin Kurmancı ve Zaza lehçelerinin yanı sıra Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinde yayın yapmaya başladı.

İnternet Özgürlüğü

Ülkede internet yaygın olarak kullanılmakta. İnternet okul, kütüphane, internet kafeler ve diğer kamu alanlarında kullanılmakta ve hükümet internet kullanımını desteklemekte. İnternet erişimine yönelik bazı kısıtlamalar bulunmakta. Türkiye'de bu konuyu takip eden TurkStat'a göre yıl içinde vatandaşların yaklaşık 41,6'sı evlerinde internet kullanıyordu.

İnternete ilişkin yasa, bir web sitesinin şu sekiz suçtan birini işlediğinden şüphe edilmesi durumunda hükümetin söz konusu siteye erişimi yasaklamasına izin vermekte: Atatürk'e hakaret, müstehcenlik, fuhuş, kumar, intihara teşvik, çocuklara yönelik cinsel taciz, uyuşturucu kullanımı ve sağlığa tehlikeli maddelere ilişkin suçlar. Bir savcı şikâyet üzerine veya kişisel gözlemler sonucunda bir hâkimden kurallara uymayan bir siteye erişimin yasaklanmasını talep edebilmekte veya çok acil bir durumda Telekomünikasyon Başkanlığı (TB) yasağı uygulamaya koyabilmekte. Her iki durumda da hâkimin konu hakkında 24 saat içinde karar vermesi gerekmektedir. Yasak kararının çıkmasının ardından internet hizmeti sağlayıcının (ISP) 24 saat içinde siteye erişimi engellemesi gerekmektedir. Hâkim erişim engelini onaylamazsa savcının sitenin erişime açık olduğundan emin olması gerekmektedir. ISP idarecileri yasal emre uymadığı takdirde altı aydan iki yıla kadar hapis cezası alabilmekte. Ayrıca, yasa gereğince bir kişi herhangi bir web sitesinin kişisel haklarını ihlal ettiğini düşündüğünde, TB'den ISP'nin ihlal konusu içeriği kaldırma talimatı vermesini talep edebilmekte. Yıl sonunda erişimin engellendiği web sitelerinin sayısına dair resmi rakamlar bulunmuyordu. Ancak, internet özgürlüğü meseleleri üzerinde çalışan bir STÖ olan Engelliweb, ülkede 31 Ekim'e kadar 6457 siteye erişimin engellendiğini, bunun 2009'da bildirilen rakamlara göre çok büyük bir artış gösterdiğini belirtti.

7 Haziran'da Ulaştırma Bakanlığı TB'den Google hizmetleriyle bağlantılı bazı web sitelerine erişimi engellemesini ve YouTube'u vergi mükellefi olarak tescil etmesini istedi. YouTube'a erişim sağlayarak "Türkiye'nin kanunlarını atlatmaya" çalıştıkları için Google Translate, Google Docs ve Google Books gibi diğer hizmetlere erişim engellendi. Bu hizmetlere erişim izni yıl sonunda tekrar verildi.

31 Ekim'de TB Atatürk'e hakaret eden bir video siteden kaldırıldığı için YouTube web sitesine 2008'de getirilen erişim engelini kaldırdı. Siteye erişim yıl sonunda devam etmekteydi.

2 Kasım'da bir Ankara mahkemesi, muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı Deniz Baykal'ı otel odasında bir kadınla birlikte gösterdiği iddia edilen gizlice kaydedilmiş bir videoyu yayınladığı için YouTube'a erişimin tekrar engellenmesi kararını verdi. Mahkeme bu kararı web sitesinin "müstehcen ve ahlaka aykırı görüntüler" yayınladığı gerekçesiyle verdi. Yıl sonu itibarıyla TB mahkeme kararını yürürlüğe koymamıştı ve web sitesine erişim devam etmekteydi.

6 Ağustos'ta TB, internet yasasının müstehcenlikle ilgili "hukuki değerlendirmesi" sonucunda mahkeme kararı olmaksızın *Playboy* dergisinin web sitesine erişimi yasakladı. Yasak yıl sonunda hâlâ yürürlükteydi.

17 Eylül'de bir mahkeme TB'ye sitede yayınlanan videoların Türkler'e ve Atatürk'e hakaret ettiği gerekçesiyle sosyal ağ sitesi Facebook'a erişimi engellemesi talimatını verdi. Ancak TB, hakaret içeren videolar kaldırıldığı için siteye erişimi engellememe kararı aldı. Siteye erişim yıl sonunda devam etmekteydi.

Hükümet yetkilileri "milli güvenliği, toplum düzenini, sağlığını ve ahlakını" korumak veya bir suçu engellemek için internet kullanıcısının kayıtlarına nadir de olsa erişti. Polis bu tür bir girişimde bulunmadan önce, bir hâkimden ya da acil durumlarda "en yüksek idari merciden" izin almak zorunda ve genellikle uygulamada söz konusu izni aldı.

Akademik Özgürlük ve Kültürel Etkinlikler

Hükümet yıl içinde genellikle akademik özgürlüğe veya kültürel etkinliklere kısıtlama getirmedi, ancak hassas konularda oto-sansür uygulandı. İfade özgürlüğüyle ilgili kısıtlamalar zaman zaman akademik özgürlüğü ve kültürel etkinlikleri kısıtlamak için kullanıldı.

b. Barışçıl Bir Şekilde Toplanma ve Dernek Kurma Özgürlüğü

Toplanma Özgürlüğü

Yasaların kişilere toplanma özgürlüğü vermesine karşılık hükümet bu hakkı uygulamada kısıtladı. Bir yerde toplanmadan önce kesinlikle yetkililere haber verilmesi gerekmekte ve yetkililer toplantıları bu tür etkinliklere ayrılan alanlarla sınırlandırabilmekte.

TİHV güvenlik güçlerinin gösteriler sırasında iki kişiyi öldürüp 143 kişiyi yaraladığını bildirdi, bu sayı önceki yıla göre önemli bir düşüş gösterdi. Polisin yıl içinde bazı göstericileri dövdüğü, taciz ettiği veya kötü muamelede bulunduğu dair iddialar ortaya atıldı. TİHV yıl boyunca polisin gösterilere katılan 1716 kişiyi gözaltına aldığını ve 152 kişiyi tutukladığını bildirdi. Gözaltı sürelerinin uzunluğu birkaç saat ile birkaç gün arasında değişti.

İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) yıl içinde birçok göstericinin "suçları zafer işareti yapmak, alkışlamak, PKK lehine slogan atmak, taş atmak veya lastik yakmak olsa bile" ceza aldığını bildirdi. HRW raporunda barışçıl bir şekilde gösteri yapma hakkını kullanan kişileri cezalandırmak için terörle mücadele yasalarının kullanmasını ağır bir şekilde eleştirdi.

AI (Uluslararası Af Örgütü) 17 Haziran'da Halil Savda, Gökçe Otlı Sevimli, Zarife Ferda Çakmak ve Volkan Sevinç'in "halkı askerlikten soğutmak" suçundan yargılandığını bildirdi. Dava söz konusu kişilerin 6 Ocak'taki bir gösteriye katılması ve basında çıkan vicdani redci Enver Aydemir'i destekleyen bir haber üzerine açıldı. Savda, Sevimli ve Çakmak altışar ay hapis cezasına çarptırıldı. Sevimli ve Çakmak'ın cezaları ertelendi. Sevinç ayrıca bir polis memuruna hakaret etmekten yargılandı ve bir yıl altı ay hapis cezasına çarptırıldı, ancak cezası ertelendi.

Mart ayındaki Nevruz kutlamaları nedeniyle ülke çapında düzenlenen etkinlikler genellikle olaysız geçti. Ancak yılın geri kalanında Güneydoğu Anadolu'da Kürt sorunuyla ilgili gösterileri dağıtmak için şiddet uygulanmaya devam edildi.

Ermeni meselesiyle ilgili ve 1915 yılında meydana gelen trajik olayları anmak için 24 Nisan'da çeşitli temsili etkinlikler düzenlendi. Toplantılar olaysız geçti ve gerektiğinde polis koruması sağlandı.

1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları genellikle olaysız geçti. 33 yıldır ilk kez kutlamaların İstanbul Taksim Meydanı'nda yapılmasına resmi olarak izin verildi, eskiden burası bu tür kutlamalar için geleneksel olarak kullanılan bir yerdi.

Dernek Kurma Özgürlüğü

Yasalar kişilere dernek kurma hakkı tanımakta, ancak uygulamada bu hakla ilgili çeşitli kısıtlamalar devam etti.

Yasalar dernek kurucularının, dernek kurmadan önce yetkilileri bilgilendirmesini gerekli görmezken, uluslararası örgütlerle beraber çalışmadan ve yurt dışından mali destek almadan önce yetkilileri bilgilendirmesini ve bu tür faaliyetlerle ilgili ayrıntılı belgeler sunmasını şart koşmakta. Dernek temsilcileri bu uygulamanın çalışmalarında aşırı bir yük teşkil ettiğini belirtti.

Bir STÖ örgütü olan Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'na göre, STÖ'lere belirli vergilerden muaf olma hakkı tanıyan kamu yararına çalışan dernek statüsü elde edebilmek için gerekli kriterler kısıtlayıcı ve karmaşıktı. Kamu yararına çalışan dernek statüsü başvurularının Bakanlar Kurulu tarafından onaylanması gerekmekte. Yasalar, dilekçeleri reddedildiği takdirde başvuranların tekrar müracaat etmesine izin vermemekte.

c. Din Özgürlüğü

Din özgürlüğünün tam tanımını görmek için lütfen şu adresteki *2010 Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu*'na bakınız: www.state.gov/g/drl/irf/rpt

d. Seyahat Etme Özgürlüğü, Ülke İçinde Zorunlu Göçe Tabi Tutulan Kişiler, Mültecilerin Korunması ve Vatansız Kişiler

Anayasa yurt içinde-dışında seyahat etme, göç etme ve yurda dönmeye izin vermekte, ancak uygulamada hükümet zaman zaman bu hakları kısıtlamakta. 12 Eylül anayasa değişiklikleri sadece suç soruşturması veya kovuşturması nedeniyle, ve sadece hâkim kararı ile seyahat özgürlüğünü kısıtlayabileceğini öngörmekte. Hükümet, sıkı güvenlik önlemleri uyguladığı güneydoğuda yol boyunca oluşturdukları kontrol noktalarının sayısını önemli ölçüde azalttı. Hükümet ülke içinde göçe tabi tutulmuş kişiler, mülteciler (menşe ülkesine göre belirli coğrafi kısıtlamalara tabi olarak tanınan), ülkelerine dönen mülteciler, üçüncü ülkelere sığınmak için bekleyenler, vatansız kişiler ve diğer sorun yaşayan insanlara yardım konusunda genellikle BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNCHR) ve diğer insani yardım örgütleri ile birlikte çalıştı.

Yasalar zorunlu sürgünü yasaklamakta. Hükümet böyle bir uygulamada bulunmadı.

Ülke İçinde Yerlerinden Edilen Kişiler

Güvenlik güçleri ile PKK arasındaki 1984'te başlayan ve yıl boyunca devam eden çatışmalar, yüz binlerce vatandaşın ülke içinde yerlerinden edilmelerine neden oldu. Yerlerinden edilen birçok kişi özellikle İzmir ve İstanbul çevresi olmak üzere batıdaki şehirlere sürekli olarak yerleşti. EGM'ye göre Ekim ayına kadar 187.861 vatandaş güneydoğudaki köylerine gönüllü olarak döndü.

Yasalar, PKK ile olan çatışmalar sırasında mallarını kaybeden yerlerinden edilmiş kişilerden Mayıs 2009 tarihine kadar başvuruda bulunanlara tazminat ödenmesini öngörmekte. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda hükümetin 2004'ten bu yana terör ve teröre karşı olan çatışmalar nedeniyle vatandaşların zararını tazmin etmede ilerleme kaydetmeye devam etti. Başvuruları reddedilen kişiler idari mahkemelerde çok sayıda dava açtı. Bazıları AİHM'ye başvurdu. Yerel STÖ'ler ve bölgedeki barolar, yasada makul olmayan belgelerin zorunlu kılındığı ve tazminat bedellerinin AİHM tarafından belirlenen standartların çok altında olduğunu ileri sürdü. Hükümet bu iddiaları yalanladı.

Gönüllü ve destekli köye dönüşler devam etti. Bazı durumlarda insanlar eski evlerine geri dönebildi, bazı durumlarda ise merkezi köyler kuruldu. EGM, PKK teröristleriyle olan çatışmalardan kaynaklanan kayıplar için Ekim ayına kadar toplam 1,95 milyar TL (yaklaşık 1,3 milyar ABD doları) tazminat ödediğini bildirdi.

Mültecilerin Korunması

Türkiye, 1967 Mülteci Statüsü Protokolü kapsamındaki yükümlülüklerinin sadece Avrupa'dan gelen mülteciler için geçerli olduğunu kabul etmekte. İdari bir yönetmelik mülteci statüsü ya da iltica hakkı vermekte. Yıl içinde İçişleri Bakanlığı UNHCR kararlarına paralel olarak mülteci statüsü belirleme süreci uyguladı. Bu sürecin sonucunda neredeyse bütün başvurularda UNHCR ile aynı kararları verdi.

Hükümet, ülkede sürekli bir çözüm bulamayan mültecilerin diğer ülkelere yerleşmek için çıkış izni almalarını şart koşmakta. Eskiden bu izin mülteciler ikamet ve her türlü gecikme harcını ve para cezasını ödeyene kadar verilmiyordu. Mart ayında İçişleri Bakanlığı mültecilerin ikamet ettiği yerlerdeki belediyelere ikamet harcını ödeyemeyenler için bu harçtan feragat etmelerine yönelik bir talimat gönderdi. Bu harçtan feragat edenlerin sayısı ile ilgili, yıl sonunda herhangi bir bilgi bulunmuyordu.

Birçok olayda hükümet, mültecilerin yaşam veya özgürlüklerinin ırk, din, vatandaşlık, belirli bir sosyal gruba üyelik ya da siyasi görüşleri nedeniyle tehdit edildiği ülkelere dönmesine veya sınır dışı edilmesine karşı bu kişilere koruma sağladı. Yılın ilk dokuz ayında UNHCR'nin ilgilendiği 62 kişi sınır dışı edildi. 214 kişinin sınır dışı edildiği önceki yıla oranla bu rakamda önemli bir düşüş oldu. Potansiyel mülteciler ülkeye yasa dışı şekilde girdikleri gerekçesiyle güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığında ya da tutuklandığında, UNHCR kimi zaman bu kişilere ulaşmada zorluklarla karşılaştı.

Hükümet yıl içinde ülkeye yasa dışı şekilde giren mültecileri ve sığınmacıları gözaltına aldı, bu uygulama AI tarafından eleştirildi. Yılın ilk dokuz ayında toplam 1014 kişi gözaltına alındı ve 310 kişi UNHCR'ye kaydedildi. Gözaltına alınan kişiler süresiz olarak gözaltında tutulabildi. UNHCR'ye göre, gözaltına alınan bu kişilerin çoğu Afgan (646) ve İranlı (177) idi.

Iraklı vatandaşlar Türk havaalanlarına geldiklerinde genellikle turist vizesi alabildi. Ancak göçmenlik yetkilileri, Avrupa'ya giderken Türkiye'den geçen Iraklılar dâhil bazı yabancıların Avrupa'da sığınma talebinde bulunabileceklerine karar verdiği için bu kişiler ülkelerine iade edildi.

Geçici sığınma hakkıyla ilgili ülke prosedürüne erişim olanakları, muhtemel sığınma talebinde bulunanlar da dâhil olmak üzere, yakalanan kaçak göçmenler için karşılama hizmetlerinin ve güvenlik görevlilerine yardım edecek tercümanların olmaması nedeniyle aksadı.

Yasalar sığınma hakkı talebinde bulunanlara sıkı bir süre sınırı ya da bu kişilerin geçerli bir kimlik belgesi sunmalarını öngörmemekte. Yasalar ayrıca "insani durumlar" söz konusu olduğunda sığınma talebinde bulunanlardan ikamet harcı istenmemesini öngörmekte. Mart ayında geç kayıt yaptıranlardan para cezası alma uygulamasının kaldırılmasını belirten hükümet genelgesinin yayınlanmasının ardından, alınan ya da uygulanan para cezalarına ilişkin bir haber alınmadı.

UNHCR bir veya daha fazla ülkeden geçtikten sonra ülkeye yasal şekilde gelen sığınma talebinde bulunanlarla ilgili birçok olaya başarılı şekilde müdahale edildiğini bildirdi. Ayrıca sığınma başvurusu yapmak isteyen gözaltındaki kişilere ve kaçak yolculuk yapanlara ve ülkenin havaalanlarının dis hatlarındayken sığınma hakkı isteyenlere erişimde gelişme kaydedildiğini belirtti.

Hükümet, Avrupa kökenli olmayan kişiler dâhil olmak üzere mülteci statüsü alamayanlara geçici koruma sağladı. Mültecilerin UNHCR veya yerleştirme kurumlarıyla/birimleriyle görüşmek üzere İstanbul ya da Ankara'ya gitmek için yerel mercilerden izin almaları gerekti.

İnsan hakları grupları ülkede yıl sonunda yaklaşık 200 İranlı lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel mültecinin yaşadığını bildirdi. Grup bu mültecilerin cinsel yönelim veya cinsel kimlikleri nedeniyle mülteci statülerinin yanı sıra ülkede çeşitli sorunlarla karşılaştığını bildirdi.

Bölüm 3 Siyasal Haklara Saygı: Vatandaşların Hükümetlerini Değiştirme Hakkı

Anayasa ve kanunlar vatandaşlara hükümetlerini barışçıl yollarla değiştirme hakkı tanımakta. Vatandaşlar bu haklarını uygulamada, seçim zamanı uluslararası oy verme kurallarına uygun biçimde özgür ve adil seçimler yoluyla kullandı. Ancak, hükümet bazı siyasi parti ve liderlerin faaliyetlerine kısıtlama getirdi.

Seçimler ve Siyasi Partiler

Ekim 2009'da parlamenterlerin seçimine ilişkin yasa değiştirildi, böylece parlamento seçimlerinin her beş yılda bir yerine her dört yılda bir yapılması kararlaştırıldı.

2007 genel seçimleri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından uluslararası standartlara uygun olan demokratik seçimler çerçevesinde olduğu belirtilen seçim yasalarına göre yapıldı. Yasalar bir partinin meclise girebilmek için ülke çapındaki geçerli oyların en az yüzde 10'unu almasını gerektirmekte. Bazı siyasi partiler ve insan hakları grupları yüzde 10 barajını aşırı yüksek olmakla eleştirdi. 2007 seçimlerinde yarışmaya uygun 21 partiden üçü barajı geçti. Bağımsız olarak yarışan adaylar barajı geçebildi.

AGİT, 2007 seçimlerinden sonra hazırladığı gözlem raporunda seçimlere ilişkin kapsamlı bir yasal çerçeve olmasına rağmen, belirsizlik yaratabilecek ve keyfi şekilde yorumlanabilecek bazı yasaların siyasi kampanyaları ve daha geniş bağlamda ifade özgürlüğünü kısıtladığını bildirdi. AGİT ayrıca Kürt kökenli vatandaşların siyasete katılımını arttırmak için olumlu çabaların olduğunu belirtti.

11 Nisan'da siyasi partilere ilişkin yasa ve seçim yasası, seçim kampanyası sırasında Türkçe'den başka dillerin kullanılmasına izin verecek şekilde değiştirildi. Seçim kampanyaları için Türkçe hâlâ birincil dil olsa da Kürtçe gibi diller de kullanılabilenekte.

Ordunun resmi ve gayriresmi mekanizmalarla siyasetteki etkisi yıl içinde azaldı. Bazı siyasi liderlerin parlamentoda ve resmi işlerde Kürtçe konuşacaklarına dair açıklamalarda bulunmasına karşılık olarak, ordu Aralık ayında web sitesinde ülkenin resmi dilinin Türkçe olduğunu hatırlatan bir bildiri yayınladı. Ancak cumhurbaşkanı ve diğer hükümet yetkilileri hemen ülkenin resmi dilinin Türkçe olduğunu belirterek ordunun bildirisine resmiyet kazandırmaya çalıştı.

Siyasi partiler ve adaylar adaylıklarını özgürce açıklayıp seçimlerdeki yerini aldı. Bununla birlikte Yargıtay başsavcısı, Anayasa Mahkemesi'ne siyasi partilerin anayasaya aykırı faaliyetleri gerekcesiyle kapatılmasını isteyen davalar acabilmekte.

12 Eylül anayasa değişiklikleri bir parlamento üyesinin siyasi partinin kapatılmasına neden olacak eylemlerde bulunması halinde parlamentodan çıkarılmasına ilişkin anayasa hükmünü yürürlükten kaldırdı. Ancak AK Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda eski Demokratik Toplum Partisi ve BDP parlamento üyelerinin çoğunun mahkemeye verildiğini ve ülkenin dernek kurma özgürlüğü açısından "hâlâ siyasi partilerin kapatılması konusundaki usul ve gerekçelere ilişkin mevzuatını Avrupa standartlarına uygun hale getirmesi gerektiğini" belirtti.

Polis yıl içinde, özellikle güneydoğuda, onlarca BDP şubesine baskın düzenledi ve 1000'den fazla BDP yetkilisi ve üyesini gözaltına aldı. Savcılar ayrıca genellikle KCK üyesi veya taraftarı olma iddiasıyla BDP üyelerine karşı çok sayıda soruşturma ve dava başlattı. BDP üyeleri sözlü tehdit, mitinglerde keyfi gözaltı ve kontrol noktalarında tutuklanma dâhil olmak üzere jandarma ve polis tarafından sürekli olarak taciz edildi. Güvenlik güçleri ayrıca BDP sempatzanı olduklarına inandıkları köylüleri de sürekli olarak taciz etti. Güvenlik güçleri gözaltına alınanlardan bazılarını kısa sürede serbest bıraktı, ancak birçoğu genellikle yasa dışı bir örgütü destekleme ya da bölücülüğü teşvik etme suçundan yargılandı.

550 sandalye bulunan mecliste 48 kadın milletvekili ve 27 üyeli kabinede iki kadın bakan bulunmakta. 100'den fazla meclis üyesi ve en az üç bakan Kürt kökenli.

Bölüm 4 Resmi Yolsuzluk ve Hükümetin Şeffaflığı

Yasalar yolsuzluk yapan devlet görevlilerinin hapis cezasına çarptırılmasını öngörmekte, ancak hükümet yasayı etkili bir şekilde uygulamadı ve yolsuzluk yapan bazı görevliler ceza almadı. AK Kasım ayında yayınladığı raporunda yolsuzluk açısından "parlamentar dokunulmazlığın kapsamının" "çok geniş" olduğunu ve siyasi partilerin finanse edilmesi ve seçim kampanyaları gibi konularda şeffaflığı sağlamada önlemlerin yeterli olmadığını bildirdi.

İçişleri Bakanlığı Mart ayında Adana Büyükşehir Belediye Başkanı'nı yolsuzluk iddiaları nedeniyle görevinden azletti. İdari ve adli soruşturmalar yıl sonunda devam etmekteydi.

Hükümet yetkililerinin, yasalar gereğince maddi varlıklar dâhil olmak üzere her bes yılda bir mal beyanında bulunması gerekmekte; bu koşul genellikle yerine getirildi. Yolsuzluk Araştırma Komisyonu'na danışmanlık eden Başbakanlık Teftiş Kurulu büyük yolsuzluk olaylarını araştırmaktan sorumlu. Hemen hemen her devlet dairesinde, bünyesindeki yolsuzlukları araştırmaktan sorumlu teftiş kurulları bulunmakta. Meclis, kabinede görevli bakanları veya başbakanla ilgili yolsuzluk iddialarını araştırmak için araştırma komisyonları kurabilir. Bu tür davaların ayrıntılı şekilde incelenmesi amacıyla mahkemeye sevk edilmesi için Meclis çoğunluğunun onayı gerekmekte.

Yasalar halka hükümet bilgilerine erişim hakkı vermekte. Ancak hükümet kimi zaman milli güvenlik ve diğer gerekçelerle başvuruları reddetti ve bu kararı temyiz hakkı tanımadı.

Bölüm 5 Devletin İnsan Hakları İhlalleri İddiaları Hakkında Yapılan Uluslararası ve Sivil Toplum Araştırmalarına Yönelik Tavrı

Birçok yerel ve uluslararası insan hakları grubu çeşitli bölgelerde faaliyet gösterdi, ancak özellikle güneydoğuda hükümet, engelleme ve kısıtlama yasalarıyla onların bu eylemlerine müdahale etti. Yıl içinde işbirliği oranı artsa da, hükümet yetkilileri genellikle bu gruplarla işbirliği içinde hareket etmedi ve görüşlerine duyarlı davranmadı. İnsan hakları ihlallerini belgeleyen hukukçular ve doktorların yanı sıra insan hakları örgütleri ve gözlemciler eylemlerinden dolayı gözaltına alınma, kovuşturma, gözdağı ve taciz gibi durumlar ve kapatma kararlarıyla karşı karşıya kalmaya devam etti. İnsan hakları örgütleri, resmi insan hakları mekanizmalarının sürekli faaliyet göstermediğini ve ağır ihlallere çözüm getiremediğini bildirdi. Yıl içinde AI, insan hakları ihlallerini gözlemledikleri ve bildirdikleri için bazı insan hakları savunucuları hakkında kovuşturma başlatıldığını bildirdi.

İHD'nin yurt çapında 28 şubesi bulunmakta ve İHD yaklaşık 11.000 üyesi olduğunu öne sürdü. İHD tarafından kurulan bağımsız TİHV Ankara, İzmir, İstanbul, Diyarbakır ve Adana'da işkence rehabilitasyon merkezleri ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir "seyyar ofis" işletmekte. Ayrıca insan haklarıyla ilgili bilgi merkezi olarak hizmet vermekte. Helsinki Yurttaşlar Derneği, İnsan Hakları Araştırma Derneği, Türk Tabipleri Birliği, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi ve bazı üniversitelerdeki insan hakları merkezleri diğer yerel STÖ'ler arasında yer almakta.

İHD Diyarbakır şubesi başkanı ve İHD genel başkan yardımcısı Muharrem Erbey'e karşı açılan davanın ilk duruşması Diyarbakır'daki diğer KCK sanikleriyle 20 Ekim'de yapıldı. İHD ve birçok uluslararası insan hakları örgütü Erbey'in İHD'de çalışması ve insan hakları savunucusu olması nedeniyle tutuklandığı yönündeki iddialarına devam etti. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

İHD Adana şubesi başkanı Ethem Açıkalın'ın 2008 yılında bir Adana mahkemesinde başlayan duruşmasına yıl içinde devam edildi; Açıkalın yasa dışı bir örgütün propagandasını yaptığı gerekçesiyle iki yıl hapis cezasıyla karşı karşıya kaldı. Açıkalın, 2000 yılındaki askeri bir operasyonda ölen 28 mahkûmu anmak için 2007 yılında yapılan bir basın toplantısında slogan atmak suçundan yargılandı. 9 Ekim'deki başka bir davada Açıkalın terörle mücadele yasası kapsamında yargılanan çocuklarla ilgili yaptığı açıklamalar nedeniyle üç yıl hapis cezasına çarptırıldı. Açıkalın aleyhindeki diğer çok sayıda dava yıl sonunda devam etmekteydi. Basında çıkan haberler Açıkalın'ın Mart ayında İsviçre'ye sığındığını ve yıl sonunda ülke dışında olduğunu öne sürdü.

12 Haziran'da bir mahkeme, 2007'deki "1 Eylül Dünya Barış Günü"nde izinsiz toplantı düzenledikleri gerekçesiyle İHD Çanakkale şubesinin başkanı dâhil olmak üzere dört üyesine 18 ay hapis cezası verdi. Temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi.

Hükümet genellikle Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), UNHCR ve Uluslararası Göç Örgütü (IOM) gibi uluslararası örgütlerle işbirliği yaptı, ancak bazı uluslararası insan hakları çalışanları yıl içinde hükümetin kendilerini kasten taciz ettiğini ya da faaliyetlerini engellemek için sözde bürokratik engeller koyduğunu bildirdi.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (İHB) insan haklarıyla ilgili yasaların uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle ve insan hakları alanındaki çeşitli hükümet kurumlarının çalışmalarını koordine etmekle yetkilendirildi. İHB bütçesi ve yeterli kaynakları olmamasına rağmen, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi ile birlikte çeşitli projelerde yer aldı.

Yıl içinde İHB ifade özgürlüğü, ayrımcılık, çocuk hakları ve işkence gibi konularda kısa filmler göstererek insan haklarının korunmasına teşvik etti. İHB, vatandaşların insan hakları ihlallerini bildirmesi ve bunların uygun devlet kurumlarına iletilmesi için ücretsiz bir acil yardım hattı kurdu. İHB yıl içinde faaliyetleriyle ilgili farkındalığı arttığını bildirdi.

81 il ve ilçelerde İHB'ye bağlı insan hakları il ve ilçe insan hakları kurulları bulunmakta. Bu kurullar STÖ'ler, profesyonel kuruluşların ve hükümetin de içinde bulunduğu insan hakları danışma forumu olarak hizmet vermekte. Ayrıca şikâyetleri araştırma ve bunları savcılığa bildirme yetkisine sahip. Ancak, bu kurulların çoğu düzenli olarak toplanmadı ve görevlerini etkili biçimde yapmadı. İHD genellikle, yetki ve bağımsızlıkları olmadığı gerekçesiyle bu kurullara katılmayı reddetti.

12 Eylül anayasa değişiklikleri bir kamu denetçiliği kurumu ve bağımsız insan hakları kurulu kurulmasını öngörmekte. Yıl sonunda meclis bu kurumları kurmak için herhangi bir yasal adım atmamıştı.

Meclis İnsan Hakları İnceleme Komisyonu (İHİK) Ekim 2009'dan Ekim 2010'a kadar 3200 dilekçe aldı ve 15 rapor yayınladı. Bunlar üniversitelerde cinsel taciz, devlet yetimhanelerinin durumu ve askeri ve sivil cezaevlerinin koşulları gibi konularda çeşitli şikâyetleri içermekteydi. İlk kez yıl içinde İHİK'nin askeri cezaevlerini ziyaret edip değerlendirmelerde bulunmasına izin verildi. AK Kasım ayında yayınladığı raporunda İHİK'nin yıl içinde politika oluşturma ve yasama süreci üzerinde durduğunu da bildirdi.

Bölüm 6 Ayrımcılık, Toplumsal Suistimal ve İnsan Ticareti

Yasaların ırk, cinsiyet, din, engellilik, dil ya da sosyal statüye bağlı ayrımcılığı yasaklamasına rağmen hükümet bu yasaları etkili şekilde uygulamadı. 12 Eylül anayasa değişiklikleri anayasanın ayrımcılığı yasaklayan hükümlerini ihlal etmeden cinsiyet eşitliğini geliştirmenin yanı sıra çocukların, yaşlıların, engellilerin, dulların ve gazilerin yararına olacak önlemler alınmasını öngörmekte. Hükümet kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların sömürülmesini önlemek için yardım hatları kurdu, ancak bazı insan hakları grupları bunların ne kadar etkili olduklarına dair şüphe duydu.

Kadınlar

Yasalar, eşler tarafından yapılırsa bile tecavüzü yasaklamakta ve cinsel saldırı için iki ila yedi yıl arasında hapis cezası öngörmekte. Ancak hükümet yasaları etkili bir şekilde uygulamadı. Mağdurlar çoğu zaman utanç veya misilleme korkusu nedeniyle olayları bildirmek için günlerce hatta haftalarca bekledi. Bu nedenle saldırganların etkili bir şekilde kovuşturulması engellendi. İnsan hakları örgütleri tecavüz olaylarının büyük bir kısmının bildirilmediğini ileri sürdü.

Eşlerin birbirine kötü muamele uygulaması dâhil olmak üzere kadınlara karşı uygulanan şiddet hem kentsel hem de kırsal alanlarda ciddi ve yaygın bir sorun teşkil etti. Kadınlara yönelik STÖ'ler 2001–2005 yılları (istatistiklerin olduğu en son dönem) arasında 150.000'den fazla kadının aile içi şiddet mağduru olduğunu bildirdi. Yasaların eşlerin birbirine kötü muamele uygulaması dâhil olmak üzere kadına karşı şiddet uygulanmasını

yasaklamasına rağmen, hükümet yasaları etkili biçimde uygulamadı. TCK eşlerin birbirine kötü muamelede bulunmasını yasaklamasa da saldırı, eve kapatma veya tehdit gibi suçlara ceza öngörmekte. Medeni Kanun eşlerin birbirine kötü muamele uygulamasının boşanma nedeni olduğunu belirtmekte. Mahkemeler yıl içinde kötü muamele görmüş kadınları korumak için sürekli olarak eslerini kısıtlayıcı kararlar çıkardı, ancak insan hakları örgütleri polis bu kararları nadiren etkili biçimde uyguladığını bildirdi. Yerel insan hakları örgütleri bu yasaların kısmen fakat giderek daha fazla etkili olduğunu, daha çok kadının aile içi şiddet olaylarını bildirmek için polis acil yardım hattını aradığını ve polise gidip bildirimde bulunduğunu belirtti. Bazı örgütler kimi olaylarda aile içi suistimallerin toplum tarafından kabulünün bu olayların bildirilmemesine katkıda bulunduğunu bildirdi.

27 Ekim'e kadar hükümetin yardım hattı 19.377 çağrı aldı. Bu çağrılardan 8704'ü kadınlardan, 1658'i çocuklardan, 5807'si engellilerden ve 512'si yaşlılardan alındı. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, aile içi şiddete maruz kalan ve tecavüze uğrayan kadın mağdurlar için toplam kapasitesi 650 kişi olan 29 sığınma evi işletmekte. Belediyeler 609 kişilik 19 kadın sığınma evi işletmekte. Hükümet kaymakamlıklar, belediyeler ve STÖ'lerin 54 sığınma evi işlettiğini bildirdi. Yönetmelikler nüfusu 50.000'in üzerinde olan her yerde kadın sığınma evi kurulmasını öngörmekte. Gözlemciler nüfusu 50.000'in üzerinde olan yerlerdeki sığınma evlerinin sayısının yetersiz olduğunu ya da hiç sığınma evi olmadığını belirtti.

Namus cinayetinden yargılanan kişilere müebbet hapis cezası verilebilmekte. Adalet Bakanlığı yıl içinde başlayan, namus cinayetine ilişkin 25 şüpheli ve 18 mağduru kapsayan 10 davanın olduğunu bildirdi. Bunlardan 11 mağduru kapsayan sekiz dava yıl içinde sona erdi ve 10 kişi mahkûm edildi. Namus cinayetlerinin çoğu güneydoğunun kırsal kesimlerindeki tutucu aileler ya da güneydoğudan büyük şehirlere göç edenler arasında yaşandı. Gözlemciler genç suçlulara yönelik cezai indirim nedeniyle, çoğu zaman genç erkek akrabaların bu tür cinayetleri işlemekle görevlendirildiğini bildirdi.

Namus cinayetine yönelik cezalar nedeniyle aileler kimi zaman namuslarını korumak adına kızlara kendilerini öldürmeleri için baskı yaptı. Hükümet yetkilileri toplantılar düzenlemek ve tehlike altında olan kadın ve kızlar için kurtarma ekibi ile yardım hatları kurmak için gönüllü kuruluşlar ile birlikte çalıştı.

Güneydoğunun en büyük kadın örgütü olan KA-MER Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan 62 kadının ailelerinin kendilerini namus cinayetiyle tehdit ettiği için KA-MER ile irtibat kurduğunu bildirdi. Olayların büyük çoğunluğunda kadınların kaderine babaları ya da kocaları karar verdi. KA-MER eskiden bu gibi olaylarda polis intiharlara ilişkin istatistikleri paylaştığını, fakat yıl içinde kendilerine bilgi vermediğinden şikâyet etti.

4 Şubat'ta Medine Mimi adındaki genç kızın babası ve dedesi, erkeklerle konuştuğu iddiasıyla Medine'yi öldürdükleri için tutuklandı. Medine'nin cesedi ailesinin Adıyaman'daki evinin yakınlarındaki bir tavuk kümesinin dışındaki bir çukurda bulundu. Mimi diri diri gömülmüş. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

22 Temmuz'da, Diyarbakır'da 17 yaşındaki Şeyma G. evdeki şiddetten kaçıp yerleştiği bir kadın sığınma evinden ayrıldıktan sonra iddialara göre 15 yaşındaki erkek kardeşi tarafından öldürüldü. Şeyma'nın cesedi boğulduktan sonra beline kadar toprağa gömülü olarak bulundu. Şeyma'nın abisi 16 Temmuz'da tutuklandı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Nisan 2009'da Siirt'te Leyla Gök'ü namus cinayeti gerekçesiyle öldüren Şükrü Batuhan'ın soruşturması hakkında yıl sonunda herhangi bir bilgi bulunmamaktaydı.

2008'de dinî nikâhlı eşini öldüren ve 2009'da mahkûm edilen Müslüm Bakır'ın temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi.

Yasalar, cinsel saldırı için iki yıldan yedi yıla kadar hapis, cinsel taciz için üç aydan iki yıla kadar hapis ve para cezası olmak üzere çeşitli cezalar öngörmekte. Kadın hakları savunucuları her iki yasanın da nadiren uygulandığını bildirdi.

23 Temmuz'da Yargıtay, 14 yaşındaki bir kızı taciz ettiği ve ruh sağlığını bozduğu gerekçesiyle mahkûm edilen Hüseyin Üzmez'in mahkûmiyet kararını usulden bozdu. 25 Kasım'da yargılama süreci yeniden başladı ve dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Bireyler ve eşler pek çok durumda çocuk sayısına, çocuk yapma yeri ve zamanına karar verme hakkına ve ayrımcılığa maruz kalmadan çocuk yapmayla ilgili bilgi ve araçlara sahip oldu. Ancak 6 Mart'ta Sağlık Bakanlığı sperm bankaları yoluyla gebe kalan kadınların soyu belli olmayan çocuk doğurdukları gerekçesiyle haklarında soruşturma başlatılacağına dair yönetmelikleri yürürlüğe koydu. Kadın ve erkeklere cinsel yollardan bulaşan hastalıkların teşhis ve tedavi hizmetlerine eşit şekilde erişme hakkı verildi.

2008 yılında BM Nüfus Fonu ülkedeki ana ölüm oranının, her 100.000 canlı doğumda 23 olduğunu tahmin etmekte. Bütün doğumların tahmini olarak yüzde 83'üne uzman kişiler yardım etti; ülke nüfusunun yüzde 71'i çeşitli doğum kontrol yöntemlerine başvurdu ve yüzde 43'ü erkek ve kadının kısırlaştırılması, rahim içi araç, oral ve enjekte edilen gebelik önleyici ilaç, hormonal implant, kondom ve kadın bariyer yöntemleri gibi modern gebelik önleme yöntemleri kullandı.

12 Eylül anayasa değişiklikleri cinsiyet eşitliğini ilerletmek için pozitif ayrımcılık gibi önlemlerin alınmasına izin vermekte ve bu tür önlemlerin anayasanın ayrımcılığı yasaklayan hükümlerini ihlal etmeyeceğini öngörmekte. Yasalara göre kadınlar erkeklerle aynı haklara sahip, ancak toplumsal ve resmi ayrımcılık yaygın olarak görüldü. Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na bağlı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu eşit haklar sağlamak ve kadınlara karşı uygulanan ayrımcılık konusunda bilinci arttırmak.

Kadınlar iş hayatında ayrımcılığa maruz kalmaya devam etti ve genellikle iş hayatında ve hükümette yönetim düzeyindeki pozisyonlarda erkeklere oranla daha az temsil edildi. Avrupa Komisyonu'nun Kasım ayında yayınlanan raporuna göre, kadınların iş hayatı ve siyasetteki katılım seviyesi ulusal ve bölgesel düzeyde düşüktü. Kadınların büyük yüzdesi tarım, perakendecilik, restoran ve otelcilik sektörlerinde ailelerine ait işlerde ücretsiz olarak çalıştı. Dünya Ekonomik Forumu yıl içinde aynı iş için kadınların erkeklerin kazandığının ancak yüzde 57'sini kazandığını bildirdi. Hükümet iş hayatında erkek ve kadınlara eşit fırsatlar sunulduğunu ve aynı iş için aynı ücreti aldıklarını bildirdi.

Çocuklar

Ülkenin genelinde doğum kaydı yapılmakta. Ülkede vatandaşlık ebeveynlerinden çocuklara kan yoluyla geçmekte. Yıl içinde bazı ailelerin çocuklarına Kürtçe isim koymasına izin verildi. Ancak 2 Şubat'ta AIHM ülkenin doğum belgelerinde Türkçe alfabesinde yer almayan W, X ve Q harflerinin kullanımına ilişkin yasağını onayladı.

12 Eylül anayasa değişiklikleri çocuklara yönelik pozitif ayrımcılığa izin vermekte. Değişiklikler ayrıca devletin çocukları sömürülmeye karşı korumak için önlemler almasını öngörmekte. Değişiklikler hükümete çocukların refahını arttırma ve eğitim ve sağlık imkânlarını genişletmeye çalışma görevini vermekte.

14 yaşına yani sekizinci sınıfa kadar olan eğitim ücretsiz, ulkenin her yerinde uygulanıyor ve zorunlu.

Çocuklara karşı uygulanan kötü muamele sorun teşkil etti. Kız çocuklarının yakın akrabaları, kimi zaman erkek çocuk akrabaları tarafından namus cinayeti nedeniyle öldürüldüğü görüldü.

Özellikle yoksul, kırsal kesimlerde çocuk evlilikleri yaşandı, ancak kadın hakları savunucuları ülkedeki küçük yaştaki evliliklerin son yıllarda azaldığını bildirdi. Yasaların en küçük evlenme yaşını 17 olarak öngörmesine rağmen, zaman zaman yaşları 12'ye kadar düşen çocuklar resmi olmayan dinî törenlerle evlendirildi. 13 Aralık'ta polis Şanlıurfa'da 13 yaşındaki kızla evlenen 22 yaşındaki bir adamı tutukladı. Aynı olayda 14 yaşındaki bir kızla evli olan başka bir adamı gözaltına aldı. Yıl sonunda herhangi bir dava başlamamıştı.

Çocukların fuhuş amacıyla pazarlandığına dair bildirimler oldu. Yasa çocuklara karşı uygulanan cinsel sömürüyü cezalandırmakta ve en az sekiz yıl hapis cezası öngörmekte. Çocukları fuhuşa teşvik eden veya çocukların fuhuş yapmasını kolaylaştıran bir kişi dört ila 10 yıl arasında hapis cezası alabilmekte. İşin içinde şiddet veya baskı da varsa ceza iki katına çıkabilmekte.

Ülkede cinsel ilişkiye kendi rızası ile girme yaşı en az 15. Yasalar reşit olmayan çocuklara tecavüz için altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörmekte; fail mağdurdan en az beş yaş büyükse suç ikiye katlanmakta. Yasalar çocuk pornosu üretmeyi veya dağıtmayı yasaklamakta ve para cezasının yanı sıra altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörmekte.

Türkiye Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Lahey Sözleşmesi'ne taraf. Uluslararası düzeyde anne babaların çocuk kaçırmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için lütfen Dışişleri Bakanlığı'nın http://travel.state.gov/abduction/resources/congressreport/congressreport_4308.html adresindeki uyumla ilgili yıllık raporuna bakınız.

Antisemitizm

Sayıları yaklaşık 23.000 olan Musevi cemaati üyelerine karşı antisemitik olayların yaşandığına dair bazı bildirimler oldu. Ülkedeki Musevi liderlerine göre antisemitizm olayları doğrudan Orta Doğu'daki olaylarla bağlantılı idi, ancak Musevi cemaati üyeleri bu olaylar nedeniyle halkın çoğunluğu tarafından sorumlu tutulduğunu düşünmediğini bildirdi. 31 Mayıs'ta "Gazze'ye Özgürlük" adlı filo olayından sonra, her düzeyden hükümet lideri halka yaptıkları konuşmalar sırasında Türk Musevileri'nin İsrail vatandaşları ve İsrail hükümetinden ayrı olduğunu vurguladı ve ülkedeki Museviler'in korunması gerektiğini vurguladı. Musevi cemaati liderleri olaydan sonra daha fazla polis koruması aldıklarını ve bu durumun cemaate ait mülkiyetlere karşı olan birkaç saldırı eylemini önlediğini bildirdi. Bununla birlikte ülkede artan antisemitizm ile ilgili endişelerini dile getirdiler.

Haziran ayında bir kişi hahamlara karşı suikast planlama suçundan tutuklandı. Bu şahıs, kişisel olarak Museviler'den nefret ettiğini söylese de, cinayetleri planlama suçlamasını kabul etmedi.

Çeşitli gazetelerde ve televizyon programlarında Hristiyanlık ve Musevi karşıtı mesajlar verilmeye ve kitapçılarda Musevi düşmanlığını savunan yayınlara yaygın biçimde rastlanmaya devam edildi.

İnsan Ticareti

İnsan ticaretiyle ilgili bilgi için lütfen Dışişleri Bakanlığı'nın şu adresteki yıllık *İnsan Ticareti Raporu*'na bakınız: www.state.gov/g/tip

Engelliler

12 Eylül anayasa değişiklikleri engellilik durumuna göre pozitif ayrımcılığa izin vermekte. Yasalar engellilere iş hayatında, eğitimde, sağlık hizmetlerinden yararlanmada ya da diğer devlet hizmetlerinin verilmesinde ayrımcılık yapılmasını yasaklamakta; hükümet genel olarak yasayı etkili biçimde uyguladı. Yasalar, engellilerin binalara ve toplu taşıma araçlarına erişiminin sağlanmasını zorunlu kılmamakta ve birçok şehirde erişim oldukça kısıtlı idi. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı engellilerin haklarını korumakla yükümlü.

Ulaştırma ve İletişim Bakanlığı Mayıs ayında yıl sonuna kadar devlet kurumlarına 38.192 engellinin alınacağını açıkladı.

York Düşesi Sarah Ferguson'un iki bakım merkezindeki engelli çocuklara kötü muamele edildiğine dair belgeseline ilişkin açılan soruşturmada herhangi bir gelişme bulunmamaktaydı. Savcılar Ferguson'u mahremiyetle ilgili yasaları ihlal etmekle suçladı ve basında çıkan haberlere göre hükümet İngiltere'den Ferguson'un yıl sonunda devam etmekte olan duruşmaya katılmak için ülkeye gönderilmesini talep etti.

Avrupa Komisyonu'na göre ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri ve rehabilitasyon merkezleri yeterli tıbbi bakım ve tedavi sağlamadı. Kasım 2009'da Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi, profesyonel bakım personeli sayısının artırılması, hijyen koşullarının iyileştirilmesi, sadece antipsikotik ilaçlar ve antidepresanların kullanıldığı tedavinin değiştirilmesi ve daha çok hareket özgürlüğü verilmesi gerektiğini bildirdi.

Ulusal/İrksal/Etnik Azınlıklar

Yasalar bütün vatandaşlar için tek bir vatandaşlık öngörmekte ve ulusal, ırksal ya da etnik azınlıkları tanımamakta. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan raporunda ülkenin azınlıklara ve kültürel haklara saygı duyma ve onları korumasına ilişkin kısıtlayıcı bir yaklaşımı olduğunu bildirdi.

Kürt kökenli vatandaşlar büyük bir etnik ve dilsel grup oluşturmakta. Ülkedeki milyonlarca vatandaş kendini Kürt olarak tanımlamakta ve Kürtçe konuşmakta. Toplum önünde ya da siyasi olarak Kürt olduklarını açıklayan ya da kamusal alanda Kürtçe konuşmayı savunan Kürtler sansür, taciz ya da kovuşturma riskiyle karşı karşıya kaldı. Uygulamada ana dili Kürtçe olan çocuklar özel veya devlet okullarında Kürtçe eğitim alamadı.

11 Nisan'da siyasi partiler yasası seçim kampanyalarının Kürtçe dâhil olmak üzere Türkçe dışındaki dillerde de yapılmasına izin verilecek şekilde değiştirildi. Bazı özel televizyon ve radyo kanallarının Kürtçe, Arapça ve Ermenice gibi Türkçe'den başka dillerde yayın yapmasına ve Kürtçe, Ermenice ve Farsça yayınlanan gazetelerin idari engeller olmadan çalışmasına izin verildi.

11 Ekim'de Mardin Artuklu Üniversitesi "Yaşayan Diller Enstitüsü" bünyesinde 50 yüksek lisans öğrencisine üç aylık Kürt edebiyatı ve kültürü kursu vermeye başladı.

Ülkenin yasaları Ermeni Ortodoks Hristiyanları, Museviler ve Rum Ortodoks Hristiyanları olmak üzere sadece üç azınlık grubunu tanımakta, Alevi, Yezidi, Süryani, Katolik, Protestan, Kürt, Caferi, Çerkez, Laz ve Roman dâhil olmak üzere diğer etnik ve dinî azınlıkları tanımamakta. Bu gruplar dilsel, dinî ve kültürel haklarını tam olarak kullanamadi ve yoğun asimilasyon baskısına maruz kaldı.

Ülkedeki Roman vatandaşların sayısına dair tam bir tahmin bulunmamakta. Romanlar sürekli olarak ayrımcılığa maruz kalmaya ve eğitim, sağlık ve barınma alanlarında sorunlar yaşamaya devam etti. Mart ayında başbakan ve bakanları İstanbul'da yaklaşık 12.000 Roman vatandaşın katıldığı eşi benzeri görülmemiş bir halk toplantısı düzenledi. Toplantıda hükümet ülkedeki Roman vatandaşların barınma ve ekonomik durumunu iyileştirmek için planladığı adımları anlattı. Haziran ayında İçişleri Bakanlığı her ilin valisinden Romanlar'ın barınma ihtiyaçlarıyla ilgili bilgi istedi. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda "çeşitli şehirlerdeki kentsel dönüşüm programları kapsamında Roman vatandaşların yaşadığı bölgelerin yıkılmasından sonra bu vatandaşların yoksulluk, yerlerinden edilme ve sosyal hizmetlerden faydalanamama gibi sosyo-ekonomik sorunlarla karşılaşmaya devam ettiğini" bildirdi.

Avrupa Roman Hakları Merkezi, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Edirne Roman Kültürünü Araştırma ve Dayanışma Derneği, yıl içinde Roman vatandaşları sivil toplum örgütü ve faaliyetleri konusunda eğitmek için bir program hazırladı. İzmir Roman Kültürü ve Dayanışma Derneği'nin Roman kadınlar için verdiği okuma-yazma kursları devam etti. Ankara'daki çok sayıda dernek Uluslararası Roman Günü'nü kutladı.

İstanbul'un Sulukule mahallesinde, imar edilen arsalar Roman vatandaşların çoğunluğuna bölgeyi terk etmeleri için ödenen tazminatın dört-beş katına satılmaya başlandı. Bölgenin eski sakinlerinin çoğu hükümetin şehir dışındaki yeni ev teklifini kabul etmedi. Edirne'de hükümet Roman vatandaşlara yeni apartman tarzı evler önerdi, ancak birçok Roman vatandaş bu evlerin ihtiyaçlarını karşılamadığını düşündüğü için teklifi kabul etmedi.

Cinsel Yönelim ve Cinsel Kimliğe Dayalı Toplumsal Suistimal, Ayrımcılık ve Şiddet Eylemleri

Yasalar lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüellere karşı açık bir ayrımcılık yapmamakla beraber, LGBTT ile birlikte çalışan örgütler yasadaki "toplum ahlakı", "ailenin korunması" ve "doğal olmayan cinsel davranış" ile ilgili üstü kapalı ifadelere dayanarak zaman zaman polisin kötü muamelede bulunduğu ve işverenlerin ayrımcılık yaptığını iddia etti. Yasalar ayrıca "hukuka ve ahlaka aykırı amaçlarla dernek kurulamayacağını" belirtmekte. Bu madde, LGBTT sorunları üzerinde çalışan STÖ'lerin kapatılması veya faaliyetlerinin kısıtlanmasında kullanıldı. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda bu durumu eleştirdi.

Ekim 2009'da Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı eşcinselliğin "kamuoyunda tedirginlik meydana getirecek şekilde yayılma istidadı gösteren davranış bozukluğu

olduğunu ve kabul edilemeyeceğini" belirten bir karar yayınladı. Karar şöyle devam etti: "Eşcinsellik insan doğasına aykırıdır ve kendileri hedef gösterilmeden eşcinsellik giderilmelidir."

Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Aliye Kavaf, 7 Mart'ta "eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk, tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğuna" inandığını açıkladı. Avrupa Komisyonu Kasım ayında yayınlanan ilerleme raporunda "siyasetçiler tarafından yapılan bu tür olumsuz betimlemelerin" LGBTT'lere karşı daha fazla ayrımcılık uygulanmasına neden olabileceğini belirtti.

Aralık ayında RTÜK eşcinsellik ile ilgili bir tartışma programı yayınladığı gerekçesiyle Habertürk TV'ye para cezası verdi. RTÜK ayrıca iki erkeği yatakta çift olarak gösteren bir dizi için ATV'ye uyarı cezası verdi. RTÜK başkanı, her iki programın eşcinselliği "normal" bir durum olarak göstererek Türk aile yapısına zarar verdiği için RTÜK'ün böyle bir karar aldığını söyledi. Programların "toplumun milli ve ahlaki değerlere aykiri olduğunu" ileri sürdü.

16 Mayıs'ta yaklaşık 300 kişi Ankara'nın göbeğinde eşcinsellik karşıtları aleyhine yürüyüş yaptı. 27 Haziran'da İstanbul'da 5000'den fazla kişinin katıldığı bir LGBTT onur yürüyüşü ve kutlamaları yapıldı, etkinlik yabancı gözlemciler tarafından takip edildi. Diğer şehirlerde küçük çaplı onur kutlamaları düzenlendi. Polis bazı kutlamalar sırasında güvenliği sağladı ve herhangi bir şiddet olayı bildirilmedi. İnsan hakları örgütlerine göre yabancı katılımın olduğu LGBTT etkinlikleri genellikle olaysız geçerken, yabancı katılımın olmadığı etkinliklere polis çok daha fazla müdahale etti.

LGBTT örgütleri İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Eskişehir ve Diyarbakır olmak üzere en az yedi şehirde faaliyet vermekte. Küçük şehirlerde ve üniversitelerde diğer gayriresmi gruplar da bulunmakta. Bütün gruplar polisin ve hükümet yetkililerinin tacizlerinden şikâyet etti. Birçoğu resmi bir örgüt olarak tescil alırken, bazıları tescillerinin devam etmesi konusunda sorun yaşadı. Bazı üniversite LGBTT kulüplerine yıl içinde kurulma izni verilirken, birçok grup kulüp kurmaya çalıştıklarını, ancak üniversite rektöründen izin alamadıklarından şikâyet etti.

Sonbaharda Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki bir LGBTT grubu kulüp statüsü almak için üniversite idaresine başvurdu. İdare, "bilinç ve duyarlılığı arttırmak için kulüp kurmanın yeterli bir neden olmadığını" belirterek başvurularını reddetti. Grubun geçmişte yaptığı başvurular da reddedilmişti.

30 Nisan'da bir İzmir mahkemesi İzmir'deki bir LGBTT hakları örgütü olan Siyah Pembe Üçgen'e karşı açılan kapatma davasını reddetti. Mahkeme kararında LGBTT'lerin de diğer vatandaşlar gibi dernek kurma özgürlüğü olduğunu belirtti. Dernek yıl sonunda normal şekilde çalışmaktaydı.

LGBTT grupları travesti ve transseksüellerin yıl içinde şiddetli baskılara maruz kaldığını iddia etti. Polis birçok vesikasız hayat kadını tutuklasa da, insan hakları örgütleri yıl içinde "toplum ahlakını bozdukları" gerekçesiyle yapılan kovuşturmalarda sayısında önemli bir artış olduğunu ileri sürdü. Bazı gruplar, birçok travesti ve transseksüelin mağazalara sık sık giderek veya sokaklarda yürüyerek "çevreyi rahatsız ettikleri" ya da "trafiği sıkıştırdıkları" gerekçesiyle para cezasına çarptırıldığını bildirdi. Polis aldıkları şikâyet üzerine hareket ettiklerini iddia etti. LGBTT örgütleri yıl içinde travesti ve transseksüellere binlerce para cezası verildiğini bildirdi.

TİHV ve LGBTT örgütleri özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara olmak üzere birçok şehirdeki polisin, travesti ve transseksüellere para cezası veren memurları ödüllendirmek için ikramiye sistemini kullanmaya devam ettiğini bildirdi. Pek çok gözlemci bu uygulamanın güvenlik güçlerinin travesti ve transseksüellere kötü muamelede bulunma oranında büyük bir artışa neden olduğunu belirtti. Hükümet yıl sonunda hâlen bu iddialara herhangi bir yanıt vermemiştir.

17 Mayıs'ta, üniformalı polis memurları Ankara'da beş travesti ve transseksüel hakları savunucusunu araçlarından indirip dövdü ve tutukladı; dövülen kadınlardan biri bayıldı. İnsan hakları grupları, söz konusu savunucular ertesi gün serbest bırakıldıklarında vücutlarındaki morluk ve kan izlerini gordu. Saldırıdan sonra savunucular kötü muameleden polis hakkında ve polis de "polise direndikleri" gerekçesiyle savunucular hakkında şikâyetçi oldu. 20 Ekim'de bir Ankara mahkemesi yeterli delil olmadığı gerekçesiyle beş savunucuya karşı yapılan suçlamaları düşürdü. Polis hakkındaki soruşturma yıl sonunda devam etmekteydi.

19 Haziran'da Ankara'da polis üç travesti ve transseksüelin araçlarını durdurarak bu kişilere saldırdı ve tutukladı. Söz konusu kişiler "kamu malına zarar vermek, polise direnmek ve polisin görevini yapmasını engellemek" ile suçlandı, ancak suçlamaları reddettiler. 29 Aralık'ta polis memurlarından biri ilk duruşmaya katılmadı. Dava yıl sonunda devam etmekteydi. Bu üç travesti ve transseksüel kötü muamele gerekçesiyle polis memurları hakkında şikâyette bulundu, ancak yıl sonunda herhangi bir soruşturma başlatılmamıştı.

Mayıs 2009'da, eşcinsel kimliğini açıklayınca işini kaybeden futbol hakemi Halil İbrahim Dinçdağ haksız yere işine son verildiği gerekçesiyle Türkiye Futbol Federasyonu'na karşı sene başında şikâyette bulundu. İlk duruşma yıl sonunda hâlen başlamamıştı.

Mart 2009'da travesti ve transseksüel hakları savunucusu Ebru Soykan cinayeti nedeniyle Birol Can Korkmaz'a karşı açılan ceza davası yıl sonunda devam etmekteydi.

İstanbul'da travesti ve transseksüellere taciz gerekçesiyle Ekim 2009'da polise karşı açılan davayla ilgili herhangi bir gelişme bulunmamaktaydı.

İstanbul'da 2008'de oğlu Ahmet Yıldız'ı öldürmekle suçlanan Yahya Yıldız'ın eşcinsel "namus cinayeti" olarak tanımlanan davası yıl sonunda devam etmekteydi.

Aleni eşcinsel olan erkeklerin cinsel yönelimlerinden dolayı "sağlık nedenleri" yüzünden askerlik yapmalarına izin verilmemekte ve cinsel yönelimleri sebebiyle askerlikten muaf tutulmak isteyenler ağır bir kanıt yükümlülüğüne maruz kalmakta. Bu kişilerin askerlikten muaf tutulma istekleri cinsel yönelimlerini beyan ettikten ve çeşitli askeri tıp merkezlerinde tedavi ve muayene olduktan sonra bile birçok kez reddedildi. LGBTT grupları eşcinsellerin askerlik görevlilerine cinsel pozisyonlarını aleni şekilde belirten fotoğraflarını göstermek ve eşcinselliklerini kanıtlamak için tıbbi incelemelerden geçmek zorunda kaldıklarından şikâyet etti. Bu gruplar, askeri yetkililerin, eşcinsellerin bu durumunu ailelerine ve topluma "acik etmelerini" de şikâyet etti.

Diğer Toplumsal Şiddet ve Ayrımcılık Olayları

STÖ'ler Ulusal AIDS Komisyonu'nun yıl içinde HIV/AIDS ile mücadele etmek için yeterli fon ve personeli olmadığından şikâyet etti. Pozitif Yaşam Derneği (PYD) ve diğer STÖ'ler basın ve tıbbi uzmanların HIV/AIDS'li kişilerin gizlilik haklarına genelde saygı

duymadıklarından ve çoğu zaman isimlerini basında açıkladıklarından şikâyet etti. HIV/AIDS'li birçok kişi barınma, kamu hizmetleri ile hakları ve sağlık hizmetleri konusunda ayrımcılığa maruz kaldıklarını bildirdi. PYD ve İnsan Kaynakları Geliştirme Vakfı, HIV/AIDS'Lİ kişiler için yıl içinde programlar düzenledi.

Bölüm 7 İşçi Hakları

12 Eylül anayasa değişiklikleri pek çok yeni çalışma ve işçi haklarının kabul edilmesini sağladı. Ancak yıl sonunda bu değişiklikleri yasal olarak uygulamak için herhangi bir kanun meclisten geçmemiştir.

a. Toplanma Hakkı

Yasalar bütün çalışanlara değilse de çoğuna dernek ve sendika kurma hakkı tanımakta; çalışanların çoğu uygulamada bu hakkı kullandı. Asker ve polis gibi bazı önemli kamu çalışanları sendika kuramamakta. Hükümet toplanma hakkı konusunda bazı kısıtlamalar getirmeye devam etti. 12 Eylül anayasa değişiklikleri bir kişiye aynı anda aynı iş dalında birden fazla sendikaya üye olma hakkı tanımakta. Bazıları bu değişikliği dernek kurma özgürlüğüne uyum olarak görürken, bazıları örgütlü işgücünü bölme çabası olduğundan şikâyet etti.

İzin almadan yeni bir sendika kurmak için en az yedi işçi gerekmekte. Kişilerin veya sendikaların bölgesel, ulusal veya uluslararası işçi örgütlerine üye olması ya da katılmasına dair herhangi bir kısıtlama getirilmemekle beraber bu katılımların hükümete bildirilmesi gerekmekte. İşçi yasaları, sendika liderlerinin siyasi partilere üye olmasını ya da bu partiler için başka şekilde faaliyet göstermesini, herhangi bir kâr amaçlı işletme için veya işletmede çalışmasını, herhangi bir sendika ya da konfederasyon yayınında siyasi parti logosuna veya simgesine yer vermesini yasaklamakta. Sendikaların toplantı ya da miting (resmi olarak belirlenen yerlerde yapılmalı) yapmadan önce hükümet yetkililerini bilgilendirmesi ve hükümet temsilcilerinin kongrelere katılmasına ve tutanak tutmasına izin vermesi gerekmekte; genellikle bu koşullara uyuldu.

Resmi hükümet istatistiklerine göre ülkedeki istihdam oranı yüzde 43,6. İşgücünün yüzde 58,9'u sendikalı olsa da, sendika yetkilileri kamu sektörünün özelleştirilmesinin bu rakamı büyük ölçüde düşürdüğünü belirtti. Güvenilir gözlemciler gerçek sendikalı işçi sayısının sadece 600.000 olduğunu bildirdi.

12 Eylül anayasa değişiklikleri grev yapma, dolaylı (birlikte), siyasi ya da genel (büyük bir coğrafi alanda birden çok sendikanın) grev yapma veya iş yavaşlatma hakkı tanımakta. Yasalar devlet memurlarının, yaşam ve mülkiyetin korunmasından sorumlu kamu görevlilerinin, kömür madeni ve petrol endüstrilerinde, sağlık hizmetlerinde, ulusal savunma, bankacılık ve eğitim sektörlerinde çalışanların grev yapmasını yasaklamakta. Bu sektörlerde işle ilgili anlaşmazlıklar bağlayıcı tahkim heyetinin kararıyla çözülmekte. Ancak bu sektörlerde çalışan çok sayıda işçi söz konusu kısıtlamaları ihlal ederek greve gitti ve genelde ceza almadı. Yasalara göre yıl içinde yapılan grevlerin çoğu yasa dışı olarak gerçekleştirildi; yasa dışı grev yapan bazı grevciler işten çıkarılırken, çoğu olayda işverenler misilleme yapmadı. Sendikalar hükümeti AİHM'nin kamu çalışanlarının grev yapma hakkı olduğuna dair 2008'de verdiği kararı uygulamaya mecbur bırakmaya çalıştı.

Çalışma Bakanlığı 30 Eylül'e kadar 38 iş yerinde 12 grev yapıldığını bildirdi.

Tekgıda-İş sendikası üyesi Ali Can Aykel'in 2009 yılında dövüldüğü iddiasıyla ilgili soruşturma yıl sonunda devam etmekteydi.

b. Toplu Örgütlenme ve Sözleşme Hakkı

12 Eylül anayasa değişiklikleri kamu çalışanları için toplu sözleşme hakkı tanımakta. Ancak çeşitli hükümet kısıtlamaları ile müdahalesi toplu sözleşme dâhil olmak üzere sendikaların faaliyet yetkilerini sınırlandırdı. Yaklaşık 1,3 milyon işçi ya da iş gücünün yüzde 5,4'ü toplu sözleşme anlaşmaları kapsamında. Yasalar, toplu sözleşme müzakerelerinde yetkili temsilci olmak için, sendikanın ilgili iş alanında yüzde 50 artı bir işçiyi ve ilgili sektördeki bütün işçilerin yüzde 10'unu temsil etmesini şart koşmakta. Bu gereklilik mevcut sendikaların lehine. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), yasanın birçok sektördeki işçinin toplu sözleşme kapsamı dışında kalmasına neden olduğunu iddia etti.

Yasalar sendika karşıtı ayrımcılığı yasaklamakta; ancak uygulamada zaman zaman bu tür ayrımcılığa rastlandı. Mahkeme bir çalışanın haksız şekilde işten çıkarıldığına ve tekrar görevine dönmesine veya çalışana tazminat ödenmesine karar verirse işveren genellikle çalışana tazminatla birlikte para cezası ödemekte. ITUC özel sektördeki işverenlerin kimi zaman sendika faaliyetlerini önlemek için yasayı yok saydığını ve çalışanları işten çıkardığını bildirdi.

Ülkedeki 19 serbest ticaret ve ihraç ürünleri işleme bölgesi için, normal çalışma yasalarından muafiyet hakkı ya da özel yasalar bulunmamakta.

c. Baskıyla ya da Zorla Çalıştırmanın Yasaklanması

Yasalar çocuklar da dâhil olmak üzere baskıyla ya da zorla çalıştırmayı yasaklamakta, ancak cinsel istismar amaçlı kadın, erkek ve çocuk ticareti yapıldığına dair bildirimler oldu. Vatandaşların ülke içinde yasal ve yasa dışı fuhuş amaçlı insan ticaretine maruz kaldığı bildirildi. Ayrıca Dışişleri Bakanlığı'nın şu adresteki yıllık *İnsan Ticareti Raporu*'na bakınız: www.state.gov/g/tip

d. Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Minimum Çalışma Yaşı

Çocukların iş yerinde sömürüye maruz kalmasını önlemeye ilişkin yasalar bulunmakla beraber hükümet bunları etkili bir şekilde uygulamadı. Çocuklar özellikle tarım, marangozluk, ayakkabıcılık, deri ürünleri sanayi, oto tamir sanayi, küçük ölçekli üretim ve sokak satıcılığı gibi alanlarda çalıştırıldı.

Bazı aileler çocuklarını sokaklarda mendil veya yiyecek satmaya, ayakkabı boyamaya ya da dilencilik yapmaya zorladı.

Yasalar 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını ve 16 yaşından küçük çocukların günde 8 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklamakta. 15 yaşındaki çocuklar okullarına engel olmayan hafif işlerde çalışabilmekte. Yasalar hiç kimsenin yaşına, cinsiyetine ya da kapasitesine uygun olmayan işlerde çalıştırılmayacağını öngörmekte ve hükümet çocukların geceleri veya maden ocağı gibi yerlerde çalıştırılmasını yasaklamakta. Yasalar okul çağındaki çocukların günde 2 saat ya da haftada 10 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklamakta.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu kısıtlamaları çalışma yasası kapsamındaki orta ve büyük ölçekli sanayi ve hizmet sektöründeki iş yerlerinde etkili olarak uyguladı. 50 ya

da daha az işçinin çalıştığı tarım işletmeleri, deniz ve hava taşımacılığı, aile zanaat işleri ve en fazla 3 kişinin çalıştığı küçük dükkanlar gibi birçok sektör yasa kapsamı dışında.

Hükümet her ne kadar yasayı uyguladıysa da çocuk işçiliğine yaygın olarak rastlandı. 2006'nın son çeyreğinde yapılan ve sonuçları 2007'de açıklanan bir çocuk işçiliği anketinde Devlet İstatistik Enstitüsü 6–17 yaş arasındaki çocuk işçilerin sayısının 960.000 olduğunu bildirdi. Bu rakam önceki yıllara oranla düşüş gösterdi. Çalışma sonunda 6–17 yaş grubundaki çocukların yüzde 84,7'sinin okula gittiği ve bu yaş grubundaki çocukların yüzde 31,5'inin hem okula gidip hem de en az yarım gün çalıştığı bildirildi.

Gayriresmî bir sistem, erkek çocuklar için oto tamir atölyeleri gibi yerlerde düşük ücretli işler sağladı. Kızların nadir olarak toplum içinde çalıştığı görüldü, ancak özellikle kırsal kesimde el sanatları işlerinde çalıştırılmak üzere kızlar okula gönderilmedi. 2006 çocuk işçiliği anketine göre, çocuk işçiliğinin yüzde 40,9'u tarım sektöründe görüldü. Kırsal kesimde çalışan toplam çocuk yüzdesi 52,4 ve kentlerde bu yüzde 47,7. Birçok çocuk 50'den az kişinin çalıştığı tarımla ilgili iş yerleri ya da kayıt dışı ekonomi gibi çalışma yasaları kapsamında olmayan alanlarda çalışmakta. Bu sorunla mücadele etmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı BM Çocuk Fonu ile beraber risk altındaki kızların ilköğretim programına katılması için bir kampanya düzenledi. Bir eğitimciler sendikası ülkenin bazı bölgelerindeki her 10 ilköğretim öğrencisinden birinin tarım sektöründe çalıştığını bildirdi.

Küçük işletmelerde yasal yollarla çalışan çocukların Milli Eğitim Bakanlığı eğitim merkezine kaydedildikleri takdirde, haftada bir kez eğitim için merkeze gitmesi gerekmekte. Bu merkezler yasal olarak çocukların iş yerlerini denetlemekle yükümlü. Bakanlıktan alınan bilgilere göre 81 ilde 317 merkez bulunmakta. Bu merkezler 153 meslek dalında çıraklık eğitimi vermekte.

Çocukların fuhuş amacıyla pazarlandığına dair bildirimler oldu.

ABD Çalışma Bakanlığı'nın çocuk işçiliğinin en kötü şekilleriyle ilgili 2008 yılı raporuna göre 10 ilde yaklaşık 50.000 çocuk sokaklarda çalışmaktaydı. Hükümet çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin sokaklarda, çocukların sağlık ve güvenliklerinin tehlikede olduğu endüstriyel sektörlerde ve mevsimsel işçi olarak çalıştıkları tarım sektöründe yaşandığını belirtti.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bu çocuklara yardım etmek için 29 ilde 37 merkez işletmekte. EGM'nin çocuk istismarı ve ihmaline ilişkin durumları bildirmek için bir yardım hattı bulunmakta. EGM yıl içinde sokaklarda risk altında olan çocukları tespit etmek ve onları eğitime yönlendirmek için bir proje başlattı. Ankara'da bu program yaşları 15 ila 18 arasında değişen 70 sokak çocuğuna mesleki eğitim sağladı.

e. Uygun Çalışma Koşulları

Aylık ulusal asgari ücret yaklaşık 760,5 lira (507 ABD doları). Bu miktar bir işçi ve dört kişilik ailesine uygun yaşam standartları sağlamak için yetersiz kaldı. Çalışma yasası kapsamındaki bütün işçiler aynı zamanda ulusal asgari ücreti öngören yasaların da kapsamında. Yasa, Çalışma Bakanlığı Teftiş Kurulu tarafından etkili şekilde uygulandı. Türk-İş konfederasyonu asgari ücretin yetersiz olduğunu, bir ailenin yoksulluk sınırının üzerinde olması ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ayda en az 2826 lira (1884 ABD doları) maaş alması gerektiğini bildirdi. Diğer yandan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ulusal asgari ücrete verimlilik ve yaşam masrafları konusunda

bölgesel farklılıkların yeterince dikkate alınmadığını, ortalama ücret açısından değerlendirildiğinde her hâlükârda OECD'deki en yüksekler arasında olduğunu ve bu gerçeğin resmi sektörde iş yaratılmasını engellediğini bildirdi.

Yasalar, haftada bir tatil günü ile 45 saatlik çalışma süresini öngörmekte ve fazla mesaiyi günde 3, yılda en fazla 270 saatle sınırlandırmakta. Fazla mesai için prim verilmesi zorunlu olmakla beraber yasalar işveren ve çalışanların esnek çalışma saatleri konusunda anlaşmasını mümkün kılmakta. Çalışma Bakanlığı'nın İş Teftiş Kurulu çalışanların yaklaşık yüzde 12'sinin bulunduğu sendikaya bağlı olmayan sanayi, hizmet ve devlet sektörlerinde ücret ve saat kurallarını etkili bir biçimde uygulanmasını sağladı.

Diğer sektörlerdeki çalışanlar, yasalar gereği fazla mesai ücreti alma hakkına sahip olmalarına rağmen bu tip ödemelerde zorluklar yaşadı.

Yasalar iş sağlığı ve güvenliği yönetmeliklerini şart koşmakla beraber uygulamada Çalışma Bakanlığı İş Teftiş Kurulu etkili bir denetim yapmadı ve yaptırım programları uygulamadı.

Yıl içinde 51 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan yedi maden kazası oldu. Yıl içinde tersane kazalarında toplam 15 işçi hayatını kaybetti.

Çalışanlar sağlık ve güvenliklerini riske atan koşullardan işlerini tehlikeye atmaksizin uzaklaşma hakkına sahip, ancak uygulamada buna nadiren rastlandığına dair bildirimler oldu. Yetkililer bu hakkı etkili şekilde uyguladı.